

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Kvalitet i fritidshem?

Om strukturella faktorerens betydelse för fritidshemmens kvalitet

Olof Fastén, Maria Fredler

Lärarprogrammet/Människa, natur och samhälle för
tidigare åldrar/LAU370

Lärarprogrammet/ Barns och ungas uppväxtvillkor,
lärande och utveckling/LAU370

Handledare: Lena Wängnerud

Examinator: Jan Strid

Rapportnummer: HT08-2490-01

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Kvalitet i fritidshem

Författare: Olof Fastén, Maria Fredler

Termin och år: HT 2008

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Lena Wängnerud

Examinator: Jan Strid

Rapportnummer: HT08-2490-01

Nyckelord: Fritidshem, kvalitet i pedagogiskt arbete, ledningens stöd, pedagogisk samsyn, barngruppens storlek.

Syfte

Studiens syfte är att undersöka kvaliteten på ett antal olika fritidshem för att se om/hur strukturella faktorer påverkar verksamheten.

Huvudfrågor

Finns det kvalitetskillnader på fritidshem med liknande ekonomiska och sociala förutsättningar? Om det finns kvalitetskillnader, vilka är de strukturella faktorer som kan påverka denna skillnad?

Metod och material

Vår huvudsakliga metod är kvalitativa intervjuer, till stöd till intervjuerna genomförs observationer i verksamheten under kortare pass. Åtta olika fritidshem besöktes och pedagoger på samtliga åtta avdelningar intervjuades. Därtill intervjuades rektorerna för de berörda verksamheterna.

Resultat

I undersökningen framgår det skillnader i verksamheten på de olika fritidshemmen. Vi kan se samband mellan strukturella faktorer som ledningens stöd och pedagogiska samsyn och kvaliteten på verksamheten. Vi kan dock inte se något samband mellan barngruppen storlek och verksamhetens kvalitet, dock uppger de intervjuade pedagogerna att barngruppens storlek är avgörande för vad de gör på fritidshemmen.

Betydelse för läraryrket

Vi anser att det är av yttersta vikt att man som pedagog är medveten om vad som är avgörande för god kvalitet. Vår studie visar på att det är den pedagogiska samsynen och ledningens stöd som är avgörande för kvaliteten på verksamheten. Att som pedagog bli medveten om detta skapar möjligheter till kvalitetsutveckling inom det egna verksamhetsområdet.

Förord

Då vi båda har en medvetet vald inriktning mot fritidshem i våra utbildningar, känns det relevant att i slutet av dessa göra vårt examensarbete om just denna verksamhet och dess kvalitetsarbete. Dels för möjligheten att redan innan examen få ta del av en aktualiserad syn på kvalitet inom fritidshemsverksamhet. Dels för att undersöka om vi kan finna verktyg för kvalitetsutvärdering som vi senare kan ha användning för i utvärderingar av våra egna kommande verksamheter. Efter genomförande av intervjuer och observationer av fritidshemsverksamhet är vår förhoppning att vi kan göra en så pass konkret bedömning av det insamlade materialet att vi ska kunna avgöra hur god kvalitet ser ut, hur god kvalitet skapas och hur god kvalitet underhålls.

Vi vill tacka de pedagoger och skolledare som tillåtit oss att granska verksamheten. Vi är ytterst tacksamma för det tillträde vi fått till era tankar och funderingar kring verksamheten ni bedriver.

Göteborg 14 januari 2009
Olof Fastén
Maria Fredler

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Fritidshemmen dåtid och nutid.....	1
2 Syfte.....	2
3 Nuvarande kunskapsläget.....	2
3.1 Definitioner av kvalitet.....	2
3.2 Att utvärdera kvalitet inom pedagogiskt arbete med barn.....	3
3.3 Strukturella kvalitetsfaktorer.....	4
3.4 Sammanfattning.....	7
4 Preciserade frågeställningar.....	8
5 Metod och material.....	8
5.1 Design.....	8
5.2 Bearbetning av materialet, kvaliteten.....	9
5.2.1 Fritidshemmets uppdrag	9
5.2.2 Normer och värden.....	10
5.2.3 Jämställdhet mellan flickor och pojkar.....	11
5.2.4 Barns delaktighet och inflytande.....	11
5.3 Bedömningsinstrument kvalitet.....	12
5.4 Bearbetning materialet, strukturella faktorer	12
5.5 Val av metod.....	13
5.5.1 Intervju.....	13
5.5.2 Observation.....	14
5.5.3 Textanalys.....	14
5.6 Genomförande.....	14
5.6.1 Intervju.....	15
5.6.2 Observation.....	15
5.7 Undersökningens tillförlitlighet.....	15
5.7.1 Reliabilitet.....	16
5.7.2 Validitet.....	16
5.7.3 Generaliserbarhet.....	16
5.7.4 Etiska ställningstaganden.....	17
6 Resultat.....	17
6.1 Skogsskolan fritidshemsavdelningarna Granen och Björken.....	18
6.2 Havsskolan fritidshemsavdelningarna Snäckan, Musslan, Krabban och Hummern	18
6.3 Bergsskolan fritidshemsavdelningarna Graniten och Marmorn.....	20
6.4 Fritidshemmets uppdrag.....	21
6.5 Jämställdhet mellan flickor och pojkar.....	22
6.6 Barns delaktighet och inflytande.....	23
6.7 Beskrivning av resultatet gällande fritidshemmens kvalitet.....	24
6.7.1 Sammanfattning skolvis.....	28
6.8 Strukturella faktorer.....	28
6.8.1 Ledningens stöd.....	28
6.8.2 Pedagogisk samsyn.....	31
6.8.3 Barngruppens storlek.....	33
7 Diskussion och slutsatser.....	34
7.1 Metoddiskussion.....	34
7.2 Resultatdiskussion.....	35
7.2.1 Varierar kvaliteten i verksamheten mellan olika fritidshem?.....	35
7.2.2 Kan eventuella variationer förklaras med hjälp av strukturella faktorer?.....	36
7.2.3 Sammanfattande diskussion.....	38
7.2.4 Slutsatser.....	38

7.2.5 Förslag till vidare forskning.....	39
7.2.6 Relevans för läraryrket.....	39
8 Referenser.....	40
9 Bilagor.....	42

1 Inledning

Vårt examensarbete handlar om kvalitet på fritidshem. Närmare bestämt undersöker vi vad som är god kvalitet i fritidshemsverksamhet och vilken betydelse strukturella faktorer som till exempel pedagogisk samsyn har för variationer i fritidshemmens kvalitet. Under höstterminen 2008 önskade en stadsdelsförvaltning en utvärdering av sina fritidshems kvalitet. Vi såg detta som ett ypperligt tillfälle att undersöka en så viktig fråga och åtog oss därför uppdraget.

1.1 Fritidshemmen dåtid och nutid

Dagens fritidshem har sitt ursprung i de så kallade *arbetsstugorna* som skapades i slutet av 1800-talet som ett stöd för ensamstående mödrar. Under början av 1900-talet förändrades strukturen för dessa arbetsstugor genom att samhällets ansvar för barns omsorg och fostran ökades. Dåtidens förlaga till dagens fritidshem formades inte förrän i mitten av 1960-talet och den första utbildningen särskilt för *fritidspedagoger* startades 1965. Den så kallade *barnstugeutredningen*, 1972, fick som uppdrag att utreda även de yngre skolbarnens fritid, då deras tillsynsbehov liknade förskolebarnens och först 1988 fick fritidshemmet ett eget pedagogiskt program. I och med att allt fler 6-åringar skrevs in på fritidshemmen i samband med riksdagens beslut om flexibel skolstart på 90-talet ökade behovet av fritidshemsplatser. Fritidshemmets uppdrag har förändrats en hel del under årens lopp. Från att på 1800-talet ha fokus på arbete, till att under slutet av 1900-talet ändras till att vara ett komplement till hemmet och till att fritidshemmet i dag ska komplettera skolan genom *skolfri tid*. Barnen¹ ska erbjudas en meningsfull fritid och stöd i sin utveckling. Grunden idag är att fritidshemmet skall ge den omsorg som krävs för att föräldraskapet ska kunna förenas med förvärvsarbete och studier (Skolverket, 2007; Lärarförbundet, 2005; Persson, 2008). Idag är fritidshemmen en etablerad del av det svenska samhället men genom olika undersökningar vet vi att verksamheten inte alltid lever upp till ställda mål. Så här skriver Skolverket, den ansvariga myndigheten, i lägesrapporten från 2008:

Skolverket har sedan år 2000 vid upprepade tillfällen konstaterat och särskilt lyft fram att fritidshemmens kvalitet inte uppmärksammas tillräckligt i kommunerna. Det är oroande att gruppstorlekarna fortsätter att växa och att personaltätheten har sjunkit ytterligare. Det är en utveckling i fel riktning. Kvaliteten i den pedagogiska verksamheten för barnen försämras med stora barngrupper och låg personaltäthet. Det riktade statsbidraget till både skola och fritidshem har tyvärr inte medfört någon ökning av personaltätheten i fritidshemmen. Kommunerna har valt att inte prioritera fritidshemmen. Skolhuvudmännen måste uppmärksamma och åtgärda problemen med bristande kvalitet. Skolverket har i sin lägesbedömning 2008 framfört att situationen nu är så pass allvarlig att även regeringen måste uppmärksamma behovet av kvalitetshöjande åtgärder i fritidshemmen (Skolverket, 2008 s. 10).

Skolverket (2008) visar på hur fritidshemmens barngrupper kraftigt har ökat sedan 1990 från att ha varit barngrupper på i genomsnitt 17,8 barn till idag 2008 då den genomsnittliga barngruppen består av 33,5 barn. Samtidigt har antal barn per pedagog i verksamheten ökat från att ha varit 8,3 barn per årsarbetare är det i dag 19,6 barn per årsarbetare. I Skolverkets lägesbedömning för 2006 (2006c) beskrivs fritidshemsverksamheten som torftig och ensidig och det finns inget i 2008 års lägesbedömning som tyder på att den beskrivningen skulle vara ogiltig idag. Skolverket (2008) har ett flertal tillfällen påpekat att det är skiftande kvalitet på fritidshem idag, det finns fritidshem som har en varierad och innehållsrik verksamhet, men det finns också många fritidshem som inte lever upp till kraven på verksamheten. Skolverket (2008) konstaterar att full behovstäckning har ställts framför lämplig storlek på barngrupper och adekvat personaltäthet.

¹ I denna studie avser begreppet barn i huvudsak barn mellan 6-9 år, i vissa fall även barn 0-6.

2 Syfte

Det främsta syftet med vår undersökning är att undersöka strukturella faktorerens betydelse för fritidshemmets kvalitet. Strukturella faktorer är till exempel barngruppernas storlek, pedagogisk samsyn och ledningens stöd. Vi har valt att fokusera dessa för att kunskapen om dessa i fritidshemsverksamhet är bristfällig samtidigt som de ständigt återkommer som förklaringar i den allmänna debatten. Innan vi preciserar våra frågeställningar ska vi med hjälp av tidigare forskning och rapporter definiera begreppet kvalitet och sätta in diskussionen om strukturella faktorer i ett större sammanhang.

3 Nuvarande kunskapsläget

3.1 Definitioner av kvalitet

Skolverket (2003) lyfter som många problematiken med begreppet *kvalitet*, att det är både komplext och motsägelsefullt. Kvalitet kan vara en egenskap som kan värderas utifrån en skala. Sett ur det perspektivet är det lätt att avgöra kvalitet, resultatkvalitet. I skolan mäts detta ofta genom att eleverna får nationella prov. Om eleverna gör bra ifrån sig på dessa prov tas det som intäkt för att kvaliteten är bra. Men om man istället vill utvärdera vad som sker i verksamheten och kvaliteten som skapas genom verksamhetens innehåll och upplevelser, processkvalitet, skapas svårigheter genom att kvaliteten måste prövas mot många fler bedömningspunkter. Margareta Eriksson (1998) formulerar en förklaring som lyder ”kvalitet är att minst motsvara och helst överträffa förväntningarna. Hög kvalitet innebär att vi alltid åstadkommer en något bättre kvalitet, än vad kunden förväntar sig av oss”(s. 34). Kunden kan i skolans värld vara barn, elever och/eller föräldrar. Då människor har olika förväntningar kan samma företeelse uppfattas olika. Det vill säga att samma sak har olika kvalitet beroende på vem man frågar. Denna definition av begreppet kvalitet är inte direkt översättningsbar till den verksamhet vi ska bedöma. Det är inte bara kunden/brukarens uppfattning av vad för behov som ska uppfyllas som är avgörande för en kvalitetsbedömning. Även om brukarens uppfattning är viktig är det inte den avgörande faktorn då denna verksamhet är demokratiskt styrd och har ett uttalat syfte med vad som ska utföras. En av Skolverkets (2006a) definitioner är att kvalitet innebär i vilken mån en verksamhet förverkligar de nationella mål som existerar och svarar mot nationella krav och riktlinjer eller andra mål som finns uttalade samt att man strävar efter att verksamheten förbättras. Sheridan och Pramling Samuelsson behandlar i Asplund Carlsson et al. (2001) forskning gällande olika perspektiv på kvalitetsbegreppet där de menar att det skiljer sig mellan forskare angående begreppets betydelse. En del forskare står på den sidan där man menar att kvalitet är en ”subjektiv, kontextuell och kulturellt betingad upplevelse”(s.23) medan andra anser att man kan enas om vissa kriterier för kvaliteten. Vidare betonar Asplund Carlsson et al. (2001) att det är läroplanernas² och tillika Skolverkets (2006a) definition som de väljer att luta sig mot – att det är graden av måluppfyllelse som utmärker kvaliteten. Asplund Carlsson et al. (2001) lyfter tre olika slags kvalitetsbegrepp: struktur-, process- och resultatkvalitet (s.22). Processkvalitet har fokus på bland annat. ”personalens förhållningssätt, arbetssätt och kvaliteten i samspelet” (s.23). Medan resultatkvalitet avser hur vad som kvaliteten på den slutgiltiga produkten. Det vill säga att det inte är väsentligt vad som sker i verksamheten. En värdering av resultatkvalitet lägger vikten på den färdiga produkten medan processkvaliteten avser vad som händer i processen innan produkten är färdig. När det gäller strukturkvalitet ligger fokus på hur det förhåller sig med förutsättningarna för verksamheten. Det vill säga vilka resurser

² Lpo94 (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet) Lpfö98 (läroplanen för förskolan).

verksamheten har till förfogande och hur organisationen ser ut. ”Kvalitetsarbete skall bedrivas både på huvudmannanivå och i verksamheterna. Huvudmannen och ledningen för förskoleverksamhet, skolbarnomsorg och skola, har alla ett ansvar att se till att det finns fungerande system för att styra mot uppsatta mål” (Skolverket 2006a s.10). Enligt Skolverket blir således det främsta redskapet för att arbeta med kvalitetsutveckling och -utvärdering inom verksamheterna att det finns *uppsatta mål*. I detta stycke har vi lyft en diskussion gällande kvalitet i skolverksamhet generellt. Skillnaden mellan detta perspektiv och det som gäller på fritidshemmen redovisas nedan.

3.2 Att utvärdera kvalitet inom pedagogiskt arbete med barn

Idag diskuteras skolans kvalitet livligt. I dagarna publicerades Skolverket den senaste TIMSS³ undersökningen där framgår att svenska skolan misslyckas i undervisningen gällande matematik. Detta tas i olika debatter upp som intäkt för att den svenska skolan håller låg kvalitet (se www.folkpartiet.se). I dessa studier är det *resultat kvaliteten* som bedöms. I skolans uppdrag ligger det att lära eleverna vissa kunskaper, så om eleverna inte lärt sig dessa kunskaper tas det som bevis på låg kvalitet på undervisningen. När det gäller bedömningar av *processkvaliteten* i pedagogisk verksamhet för barn finns det en internationellt erkänd metod för studerande av kvalitet på förskolor Early Childhood Environment Rating Scale - ECERS (Asplund Carlsson et al, 2001) Kärrby et al. (2003) har arbetat fram ett liknande instrument för svenska förhållanden – PQS (pedagogisk kvalitet i skolan). Metoden har skapats under flera år, av erkända forskare, och fungerar för utvärdering av alla olika slags verksamheter – skola, förskola, förskoleklass och fritidshem (Kärrby et al. 2003). Gunni Kärrby, Sonja Sheridan, Joanna Giota, Anette Däversjö Ogefelt samt Åke Björck – samtliga verksamma vid Göteborgs Universitet – har samarbetat i framställandet av metoden. Genom olika projekt, där många olika yrkesprofessioner, lärare, rektorer och forskare, bidragit, har metoden vuxit fram. Metoden syftar till att forska och utvärdera inom förskoleklass, skola och fritidshem. Metoden omfattar sju områden, bland andra *barns behov, värdegrund* samt *pedagogiskt förhållningssätt*, som vardera omfattar flertalet kvalitetsaspekter. Utifrån olika kriterier bedöms olika nivåer av kvalitet, exempelvis

Område: *Pedagogiskt förhållningssätt*

Delområde: *Pedagogiskt förhållningssätt till barnen*

Kvalitetsaspekter: *1.1 Lärarnas stöd är inriktat mot gruppen, 1.2 Barnen får hjälp på begäran, 1.3 Lärarna instruerar barnen i grupp*, och så vidare.

...kvalitetsaspekterna bedöms utifrån bestämda kvalitetskriterier, vilka är rangordnade på ett sådant sätt att de speglar fyra olika nivåer av pedagogisk kvalitet i skolans verksamhet. Varje kvalitetsnivå bedöms dessutom utifrån tre perspektiv, vilket innebär att varje kvalitetsaspekt bedöms med hjälp av tolv kriterier där varje kriterium bedöms med hänsyn till huruvida kraven uppfylls eller inte, dvs. med ja- eller nej svar (Kärrby et al., 2003 s.28).

Kärrby et al. (2003) menar att dessa kvalitetsaspekter är fundamentala delar av den helhet som barn möts av i skolan. Därmed lyfter de möjligheten att använda en PQS utvärdering som utgångspunkt för diskussioner på arbetsplatsen gällande förhållningssätt, lyhördhet och etik, områden som författarna/skaparna menar är svårgripbara och svårbedömda faktorer. Det forskarna betonar är att fokus i utvärderingen bör ligga på hur man i det pedagogiska arbetet skapar förutsättningar för barns lärande och utveckling och alltså inte på enskilda lärare och barn. De betonar även skolans komplexa värld, där kriterierna för kvalitetsutvärdering utgår från beskrivningar som sedan måste tolkas i relation till det uppdrag verksamheten har och de krav på god lärandemiljö som finns. Att skapa en lärandemiljö av hög kvalitet kräver en medvetenhet om teoretiska perspektiv på kunskap

³ TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) är studier gällande elevers kunskap i naturvetenskap och matematik (Skolverket).

och hur dessa tillämpas i praktiken, individens förutsättningar och gemensamma kollektiva intressen. För att undersöka kvalitet krävs att man undersöker medvetenheten om perspektivet på kunskap, förutsättningar och kollektiva förutsättningar (Kärrby et al. 2003). I fritidshem och förskolor finns det enligt Skolverket (2006a) inte några uppnående mål för eleverna. I och med avsaknaden av uppnående mål blir inte resultat kvalitativa mätningar ett bra kvalitetsmått för fritidshemmens verksamhet. Skolverket (2007) ger råd och kommentarer hur man kan skapa en verksamhet med hög kvalitet. Dessa råd bör följas, såvida inte verksamheten på annat sätt kan visa att man arbetar så att de krav som ställs i styrdokument och läroplaner uppnås. Skolverket (2007) beskriver hur ett kvalitativt arbete på fritidshem kan bedrivas. Kvalitetsbegreppet är utformat efter en processkvalitativ modell. Som exempel skrivs att ” det är viktigt att personalen ... erbjuder barnen en meningsfull, stimulerande och utvecklande fritid som är varierad och utgår från barnens behov och intressen...” (Skolverket 2007 s.22).

3.3 Strukturella kvalitetsfaktorer

Strukturella faktorer är de förutsättningar verksamheten har och de resurser som finns till dess förfogande. När det gäller de strukturella faktorerna vid pedagogiskt arbete med barn, kan man klassificera dessa i ett antal olika områden. Dessa områden är *verksamhetens form, sociala förutsättningar, barngruppen, personalen och ledningen*. Inom dessa områden finns det olika faktorer som påverkar förutsättningarna för god kvalitet. *Verksamhetens form* handlar om vilken slags verksamhet det är. Är det en förskola med heldagsomsorg, eftermiddagsverksamhet eller skolverksamhet och under vilka tider är verksamheten öppen. Vad innebär uppdraget och så vidare. De *sociala förutsättningarna* som råder i området och bland eleverna spelar roll för verksamhetens pedagogiska kvalitet. Asplund Carlsson et al (2001) pekar på studier som har visat att i socialt utsatta områden kännetecknades den pedagogiska verksamheten av rutinaktiviteter och mindre kontakt mellan barnen och personalen. Samtidigt visade det sig att det även var färre dialoger mellan barn och pedagoger. Resultatet visade på en lägre pedagogisk kvalitet på barnomsorg i så kallade problemområden. Dock ska tilläggas att det i studien även visade sig vara lägre personaltäthet i dessa områden vilket kan vara ännu en förklaring till resultatet. I området som berör *barngruppen* ingår gruppstorleken, barn med extra stödbehov, barnens ålder och så vidare. Under området *personalen* ingår personalens utbildning, pedagogisk samsyn/samarbete, förhållningssätt, antal pedagoger och så vidare. Därtill kommer den *pedagogiska ledningen*. Inom det området ingår hur ledningen förhåller sig till verksamheten, finns ett aktivt och nära ledarskap, erbjuds fortbildningar, värdesätts personalens arbete och så vidare. Ledningen har möjlighet att skapas rätt förutsättningar för verksamheten. Kärrby (1992) menar att den viktigaste faktorn för pedagogisk kvalitativt ligger i pedagogernas förhållningssätt mot barnen samt förekomsten av mål, föräldrasamarbete och ledarskapet. I denna studie väljer vi att studera *ledningens stöd, pedagogisk samsyn* samt *barngruppens storlek*.

Vad innebär *ledarskap*? Begreppet är komplext och det finns inget entydigt svar på frågan. Skolverket (2007) definierar ledarskap som det inflytande rektorn – den pedagogiska ledaren - har på hur fritidshemmens uppdrag definieras och utförs.

Den pedagogiska ledningen är en viktig faktor för fritidshemmens kvalitet. Det är därför av stor betydelse att ledningen har goda kunskaper om fritidshemmens mål och uppdrag. För att kunna ansvara för en pedagogisk utveckling är det dessutom viktigt att ledningen har inblick i och kunskap om det dagliga arbetet i fritidshemmet. Ett aktivt och nära ledarskap ger förutsättningar för att utveckla verksamheten mot de nationella målen. Genom att skapa tidsutrymme för personalen att planera, följa upp och utvärdera verksamheten skapas förutsättningar för en hög måloppfyllelse (Skolverket 2007 s. 14).

Tillberg (2003) hävdar att om man betraktar ledarskap ur ett rationellt perspektiv är ledarskapet på skolor inte givet, det förändras i samspel och i relation mellan medarbetarna. Det gör att medarbetarna är medskapare till ett gott ledarskap. Kärrby (1992) gör gällande att den pedagogiska ledningen påverkar sådant som är indirekt avgörande för verksamhetens kvalitet, såsom rekrytering, fortbildningsinsatser och målsättningar för personal och verksamhet. Att det är rektorn som har det övergripande ansvaret för verksamheten betonas även i Lpo94 (Skolverket 2006b). Det är rektor som ansvarar för att en lokal arbetsplan upprättas och att resultat följs upp och utvärderas. Det är därför av stor betydelse att ledningen har goda kunskaper om de mål och uppdrag fritidshemmet verkar under (Skolverket 2007).

Lundström (2004) menar att kvalitetsutveckling inom skolan är beroende av pedagogernas möjligheter att utveckla en gemensam förståelse för sitt uppdrag. Pedagogerna måste få möjlighet att väga sina ställningstaganden i förhållande till skolans tolkning av uppdraget och sin egen tolkning. ”Genom att skapa tidsutrymme för personalen att planera, följa upp och utvärdera verksamheten skapas förutsättningar för en hög måluppfyllelse” (Skolverket 2007, s 14). Lundström (2004) visar vidare på tre olika punkter som kan ge möjlighet för kvalitetsutveckling/förbättring i pedagogisk verksamhet.

För det första att medarbetaren är delaktig i tolkning av och diskussionen om skolan uppdrag
För det andra att medarbetaren förstår och accepterar tolkningen av skolan uppdrag och målen för detta
och för det tredje att medarbetaren erbjuds tillfälle att enskilt och tillsammans med kollegor reflektera över resultaten i relation till förutsättningar, mål, val av arbetsformer och metoder för att få underlag för förbättringsåtgärder (Lundström, 2004 s. 89).

Utgångspunkten är att personalen måste få tidsmässigt utrymme för dessa punkter för att kvaliteten på verksamheten ska kunna bli hög. ”En förutsättning för att ta tillvara olika professioners kunskaper och erfarenheter är att personalen i fritidshem, förskoleklass och skola ges möjlighet till såväl gemensam som verksamhetsbunden planering, uppföljning, utvärdering och reflektion för utveckling av verksamheterna” (Skolverket 2007 s. 20). Den *pedagogiska ledningen* ska ge pedagogerna möjlighet att skapa en gemensam samsyn i det dagliga arbetet. Palmérus och Hägglund (1987) fann i en studie gällande personaltäthet på förskolor att personalens enighet i målsättningsfrågor var viktigare än personaltäthet för kvaliteten. Det handlade om att personalen skulle ha gemensam syn på vad verksamheten ska erbjuda barnen samt att de har hög samstämmighet i sitt arbetssätt. Det pedagogiska uppdraget som personalen i fritidshemmets verksamhet har är så komplext att det inte är möjligt att uppfylla som enskild medarbetare. Genom att uppdraget ser ut som det gör, måste detta verkställas i samverkan (Johansson, 1995). En förutsättning för att denna samverkan ska vara positiv är att det finns en gemensam värdegrund och samsyn kring vad som verksamheten ska innehålla. Det är också av avgörande betydelse att det finns en gemensam uppfattning om hur arbetet ska bedrivas. Det är viktigt med pedagogiskt ledarskap men det finns studier som visar på hur en pedagogisk samsyn i personalgruppen kan stärka kvaliteten trots att den pedagogiska ledningen är bristfällig (Asplund Carlsson et al. 2002). I det pedagogiska ledarskapet ligger bland annat förmågan att skapa tid och utrymme för att möjliggöra pedagogiska diskussioner. Genom att diskussioner förs och pedagogiska ståndpunkter tydliggörs förstärks den pedagogiska medvetenheten och möjligheterna att skapa samsyn stärks då det finns en hög på pedagogisk medvetenhet (Kärrby, 1992).

Fritidshemmets verksamhet bygger på att barns socialisation och utveckling sker i grupp. Barnets självkänsla och identitet utvecklas i samspel med andra barn och vuxna. I en grupp som är för stor i förhållande till personalstyrkan riskerar dock de positiva effekterna av att vistas i en grupp att bytas till sin motsats. Konsekvenser av för stora barngrupper kan vara att samspelet mellan vuxna och barn och mellan barn påverkas negativt med stress och hög ljudnivå som en effekt. När gruppen blir för stor är dessutom relationer svåra att överblicka och det kan bidra till en känsla av

anonymitet och otrygghet. Aggressivt beteende eller andra negativa yttringar kan därigenom få utrymme. Det är därför viktigt att gruppens sammansättning och storlek möjliggör ett gruppinriktat arbetssätt som tillgodoser både det enskilda barnets och gruppens behov samt främjar ett positivt samspel mellan barnet och gruppen (Skolverket, 2007 s.17).

Det finns en rad olika studier som tyder på att barngruppens storlek är av betydelse för kvaliteten. Gustavsson och Myrberg (2002) beskriver det idag största och mest utforskade materialet som kommer i fråga STAR-projektet (Tennessee Student/Teacher Achievement Ratio). Projektet genomfördes emellan åren 1986 till 1990 i Tennessee i USA. Det är en studie där cirka åttio olika skolor deltog. I skolorna delades pedagoger och elever upp i olika klasstyper. Dessa var småklasser med 13-17 elever, normalstora klasser med 22-25 elever och normalstora klasser (22-25 elever) med extra resurs som assisterande lärare. Eleverna fick gå i samma klasstyp under en fyraårsperiod. Under denna tid testades eleverna i matematik och läsning efter varje läsår. Materialet av studien har sedan bearbetats vid ett flertal olika studier. I de första studierna visade resultatet på förbättrade resultat i såväl matematik som läsning för elever som gått i de små klasserna. Det positiva resultatet var tydligast ibland de yngre eleverna. De elevgrupper som fick tydligaste förbättringar var de tidigare lågpresterande⁴. Vidare visade studien på att skillnaden mellan elever i normalklasser med eller utan assisterande lärare inte var tydligt urskiljbara. Studierna kring STAR-projektet syftar till att mäta resultatets kvalitet, det vill säga hur mycket eleverna tillgodosett sig av undervisningen.

Ekonomerna Hanushek (i Gustavsson & Myrberg, 2002) har sammanställt resultatet av en lång rad undersökningar. Han menar att det inte går att dra slutsatsen att ökade resurser och små elevgrupper skulle ge förbättrade studieresultat för eleverna. Hanusheks undersökning har dock mött kritik med hänvisning till att man inte kan dra de slutsatser han har gjort ur det material han haft till förfogande (Gustavsson & Myrberg, 2002). Palmérus och Hägglund (1987) kommer fram till att barngruppens storlek inte är avgörande för god kvalitet, utan att det är den pedagogiska samsynen och ledningen som är de viktigare faktorerna. Men de påpekar också att det finns ett kritiskt värde gällande antal barn respektive pedagoger när det gäller möjligheterna för pedagogerna att genomföra nödvändiga aktiviteter som tillsyn och omsorg. Deras studie gällde barngrupper med 15 respektive 18 barn. Den största delen av den internationella skolforskningen är inriktad på studieresultat hos eleverna medan forskningen på kvalitet inom förskolan till större del varit fokuserad på kvaliteten på processen (Asplund Carlsson et al., 2001). När Glass och Smith (i Gustavsson & Myrberg, 2002) sammanställde resultatet av ett 80-tal olika studier på klasstorlek och skolresultat drog de slutsatsen att gruppstorleken har betydelse för elevernas studieresultat. Det framkom tydliga positiva resultat gällande elevers och pedagogers attityder och trivsel. De positiva effekterna som undersökningen visade på var tydligast i de tidigare skolåren, i vilka fritidshemmens verksamhet bedrivs. Forskning kring barngruppens storlek och pedagogtätthet har inte gett entydiga resultat men enligt Asplund Carlsson et al. (2002) kan man sluta sig till att det är viktigare att se till barngruppens storlek än till personaltätthet. Skolverket konstaterar att

Även om det inte är möjligt att slå fast vilken gruppstorlek som är den bästa i alla sammanhang måste det poängteras att förutsättningarna för en bra verksamhet försämras med större grupper. Barngruppens storlek är en viktig kvalitetsfaktor och barngruppens sammansättning har betydelse för barns möjlighet att finna kamrater som det är intressant, inspirerande och roligt att vara tillsammans med (Skolverket, 2007 s. 18).

När det gäller barngruppens storlek menar Piltz-Maliks och Sjögren Olsson (1998) att när antalet mänskliga relationer i gruppen ökar skapas sämre förutsättningar för pedagogerna att överblicka barngruppen och dess socialisation vid större barngrupper.

⁴ Elever tillhörande minoriteter och/eller elever med lågutbildade föräldrar

3.4 Sammanfattning

I denna studie definierar vi kvalitet som måluppfyllelse. I den litteratur vi tagit del av framstår kvalitetsbegreppet som tvetydigt. Skolverket (2003) lyfter problematiken med begreppet kvalitet, det är både motsägelsefullt och komplext. Margareta Eriksson (1998) anser att kvalitet är att motsvara förväntningar och att hög kvalitet uppstår om något är bättre än förväntat. Som exempel om man skulle vilja ha en billig vara så är kvaliteten hög om varans pris är lågt, men uppfattas som högre om priset skulle vara oväntat lågt. Eftersom förväntningar skiftar från person till person så skiftar upplevelsen av kvaliteten. Asplund Carlsson et al. (2001) lyfter tre olika slags kvalitetsbegrepp: struktur-, process- och resultat kvalitet (s.22). När det gäller definitionen av begreppet kvaliteten väljer vi att fokusera på processkvalitet och resultat kvalitet. Processkvalitet fokuserar på bland annat på hur personalen förhåller sig och hur samspelet i gruppen fungerar, det vill säga vad som händer med produkten innan den är färdig, medan resultat kvalitet avser hur kvaliteten upplevs på de färdiga produkten. Skolverket (2003) definierar kvalitet som måluppfyllelse, det vill säga att verksamheten uppnår uppställda mål. Om man utgår ifrån Erikssons (1998) resonemang att kvalitet är att motsvara förväntningar blir inte resultat eller processkvalitet en skiljelinje, snarare handlar det om vilka mål man har. Om man har som mål i att införskaffa en billig vara blir varans pris således den avgörande kvalitetsaspekten, det är inte avgörande hur varan behandlats i tillverkningsprocessen. Men om man önskar sig en ekologisk eller rättvisemärkt vara blir begreppet kvalitet mer komplext, det förutsätter inte bara själva varan utan också att tillverkningsprocessen uppfyller vissa krav. För att definiera kvalitet i fritidshemsverksamhet behöver man veta vad för slags mål verksamheten har. Fritidshemsverksamhetens mål finns i Lpo94 (Skolverket, 2006b), allmänna råd och kommentarer för kvalitet i fritidshem (Skolverket, 2007) samt de mål som upprättats i lokala arbetsplaner. Enligt Skolverket (2006a) har fritidshem inte några uppnående mål utan de har strävansmål. Då strävansmål inte säger vad eleverna ska lära sig utan vad pedagogerna i verksamheten ska sträva mot som exempel skriver skolverket ”Skolan skall sträva efter att varje elev utvecklar nyfikenhet och lust att lära,”(2006b s. 9). Utifrån det målet går det inte att mäta resultat kvalitet, då det inte går att mäta om en elev har utvecklat nyfikenhet eller lust. För att avgöra vad som är kvalitet i fritidshemsverksamhet måste man se vad som sker i verksamheten, processkvalitet. Tidigare forskning och rapporter tyder på att det finns betydande variationer när det gäller kvaliteten i verksamheten på fritidshemmen. Den lucka vi avser att fylla gäller hur de strukturella faktorerna pedagogisk samsyn, ledningens stöd samt barngruppens storlek påverkar kvaliteten på verksamheten. Som framkommit är strukturella faktorer både omfattande och ganska svårgripbara då det rör allt från barngruppernas storlek till komplexa fenomen som ledarskap. Vår undersökning kan betraktas som en pilotstudie. Vi kan ge ett svar på om de strukturella faktorerna alls har ett värde som förklaring till variationer i kvalitet. Vi kan dock inte säga hur mycket dessa faktorer betyder i förhållande till andra faktorer som sociala förutsättningar eller förekomsten av vikarier.

4 Preciserade frågeställningar

Då det främsta syftet med vår undersökning är att undersöka strukturella faktorerens betydelse för fritidshemmens kvalitet, krävs det att vi först undersöker kvaliteten på de berörda fritidshemmen och om det finns kvalitetsskillnader på verksamheten. De strukturella faktorerna vi valt att studera är barngruppernas storlek, pedagogisk samsyn och ledningens stöd. Våra frågeställningar för studien är

1. Varierar kvaliteten i verksamheten mellan olika fritidshem?
2. Kan eventuella variationer förklaras med hjälp av strukturella faktorer?

5 Metod och material

I kapitlet kommer vi att redogöra för vilket urval vi har gjort. Vi redovisar vidare kring hur vi bearbetat materialet och hur materialinsamlingen gått till. Därefter tar vi upp undersökningens tillförlitlighet och vi avslutar kapitlet med att redogöra för de etiska ställningstaganden vi gjort.

5.1 Design

Vårt urval av undersökningsgrupp grundar sig i det Patel och Davidsson (2003) kallar en *tillgänglig grupp*. Inför höstterminen 2008 önskade aktuell förvaltning en granskning av kvaliteten på fritidshemmen i stadsdelen. Bakgrunden till att vi väljer att göra studien ligger i ett intresse för frågan. Stadsdelens intresse för frågan ger oss tillgång till verksamheten vi annars hade haft svårigheter att skapa. Fritidshemmen i studien har liknande ekonomiska förutsättningar då de ekonomiska ramarna är på stadsdelsnivå. De sociala förutsättningarna är likartade och närmiljön är av liknande karaktär. Då studiens urval inte är utförda enligt Vedertagna urvals principer kan vi följaktligen inte göra några vidare generaliseringar av resultatet.

När man väljer sin undersökningsgrupp bör man enligt Stukat (2005) sträva efter att välja ut en undersökningsgrupp som representerar populationen. Det gör det möjligt att göra generella slutsatser av resultatet. Enligt Patel och Davidsson (2003) är det nödvändigt om man vill generalisera resultatet att man först identifierar populationen. Vårt syfte är undersöka variationer i fritidshems kvalitet samt vilka förutsättningar för kvalitet verksamheten har. Utifrån det skulle vår population bestå av samtliga fritidshem. I vår studie är de aktuella populationen bestående av 4426 fritidshem (Utbildningsstatistik, 2007). Vi har inte möjlighet att undersöka hela gruppen, detta gör att det krävs ett urval. Enligt Patel och Davidsson (2003) är det att föredra att göra ett slumpmässigt urval av populationen. Detta slumpmässiga urval ska då representera en miniatyr av populationen. Då vi undersöker fritidshemmen förutsättningar för kvalitet, skulle ett slumpmässigt urval inte leda till ett generaliserat resultat då förutsättningar för fritidshemmen skiljer sig mycket gällande icke påverkbara faktorer. I aktuellt fall hade det varit att föredra att använda sig av det Esiasson et al. (2007) benämner som kritiska fall, en form av strategiskt urval. Skillnaden mellan till exempel ett fritidshem liggande i en socialt utsatt och en i en socialt välbärgad och etniskt segregerad stadsdel skulle kunna vara avgörande. Esiasson et al. (2007) beskriver hur man med bakgrund i teoretiska föreställningar kan skapa kritiska fall utifrån gynnsamma respektive ogynnsamma omständigheter. Att undersöka vilka strukturella förutsättningar verksamheten har är kanske inte möjligt då opåverkbara faktorer förstör resultatet. Utifrån det resonemanget skulle ett tänkt urval med ett kritiskt eller gynnsamt fall kunna ha gjorts.

5.2 Bearbetning av materialet, kvaliteten

För att bearbeta det insamlade materialet väljer vi två olika angreppssätt. En modell för att utforska processkvaliteten samt en annan modell för att arbeta med de strukturella förutsättningarna för kvalitet. Vi avser att bedöma fritidshemmets kvalitet och för att göra det konstruerar vi ett schematiskt system för bedömning. Till grund för detta schematiska system har vi använt oss av Skolverkets allmänna råd med kommentarer för kvalitet i fritidshem (2007). Vi värderar de olika områdena i publikationen som likvärdiga då utgångspunkten är att samtliga kvalitetskriterier ska uppfyllas för att god kvalitet ska uppstå. När Skolverket (Skolverket .se) tydliggör tillämpandet av de allmänna råden skriver de att

Ett allmänt råd måste utgå från en författning. Det anger hur man kan eller bör handla och syftar till att påverka utvecklingen i en viss riktning och att främja en enhetlig rättstillämpning. Dessa bör således följas såvida skolan inte kan visa att man handlar på andra sätt som leder till att kraven i bestämmelserna uppnås (Skolverket.se).

Mot bakgrund av det har vi till grund för vår kvalitetsbedömning av fritidshemmets verksamhet valt att utgå ifrån Skolverkets uppfattning. De framhåller att verksamheten kan frångå de allmänna råden såvida man kan visa på andra sätt att uppnå kraven i bestämmelserna. I de fall det finns dokument som visar på hur skolorna uppfyller bestämmelserna på annat sätt jämför vi detta med de allmänna råden för kvalitet i fritidshem (2007). För att redovisa resultatet har vi valt att utgå ifrån fyra rubriker ur publikationen. Dessa är *fritidshemmets uppdrag, normer och värden, jämställdhet mellan flickor och pojkar* samt *barns delaktighet och inflytande*. I de allmänna råden för kvalitet i fritidshem finns också uppdrag som berör ett *mångkulturellt fritidshem, särskilt stöd, samarbete mellan fritidshem och hem* samt *samarbete med andra verksamheter*. Vi har valt att bortse ifrån dessa rubriker då de ingår i kategorin *fritidshemmets uppdrag* när det gäller mångkulturellt fritidshem gör vi bedömningen att det krävs ett strategiskt urval i studien. Samarbete mellan fritidshem och hem, liksom mellan fritidshem och andra verksamheter, är självklarheter som Skolverket (2007) betonar som viktiga faktorer i kvalitetsarbete. Då vårt syfte är att undersöka kvalitet i verksamheten skulle föräldraperspektiv ha komplicerat resultatet då deras insyn i verksamheten är begränsad. Av det insamlade materialet gör vi sedan en bedömning av huruvida fritidshemmet uppfyller påståendena under rubrikerna; *nej, till viss del* eller *ja*.

5.2.1 Fritidshemmets uppdrag

Det är viktigt att personalen

- utformar verksamheten så att fritidshemmet kompletterar skolan både tids- och innehållsmässigt,
- erbjuder barnen en meningsfull, stimulerande och utvecklande fritid som är varierad och utgår från barnens behov och intressen och
- förenar omsorg och pedagogik som stödjer barnets fysiska, intellektuella, sociala och emotionella utveckling (Skolverket 2007 s.22).

I kommentarerna till ovanstående ges en konkretisering kring vad detta innebär. Fritidshemmen kompletterar skolan tidsmässigt genom att vara öppet under skollov och eftermiddagar. Innehållsmässigt ska fritidshem komplettera skolan genom att erbjuda andra former av aktiviteter och verksamheter. Genom fritidshemspersonalens kompetens kan man lägga större vikt vid barnens välbefinnande i grupp och mer tonvikt vid barnens sociala utveckling. Fritidshemmet ska erbjuda barnen en meningsfull fritid. Genom att erbjuda barnen verksamheter som stimulerar deras utveckling utefter ålder, mognad och intressen skapas möjligheter till en meningsfull fritid. Skolverket (2007) poängterar att man ska ge barnen tillgång till och möjlighet att lära känna sin

närmiljö. Vidare menar de att fritidshemmet ska erbjuda varierande former av skapande verksamhet. De ska få möjlighet till fri lek då det skapar möjligheter för barnen att pröva olika sociala roller, lösa problem, tänka i nya mönster och så vidare. Det är viktigt att fritidshemmen erbjuder en stressfri miljö där eleverna kan känna tillit, lugn, lust och nyfikenhet. Verksamheten som fritidshemmet erbjuder ska innehålla rikliga tillfällen till fysiska aktiviteter. Utifrån detta har vi konstruerat fem påståenden som vi anser vara mest relevanta för fritidshemmet uppdrag ur kvalitetsaspekter. Dessa är följande:

Barnen erbjuds bild och form, även som organiserad aktivitet.

Barnen erbjuds, sång, musik, rytmik eller dans i organiserad likväl som oorganiserad form.

Barnen erbjuds möjligheter till drama, genom pedagogers försorg samt tillgängligt material.

Barnen får möjligheter att delta i utflykter både i närmiljö och i angränsade områden.

Kontakter skapas med allmän kommunal verksamhet för barn och unga samt med kultur och föreningsliv.

Skolverket (2007) beskriver olika sorters verksamhet som kan bedrivas för att skapa god kvalitet på fritidshemmet. När vi utformat dessa fem olika påståenden har vi valt att luta oss mot de beskrivningarna. ”Det är viktigt att verksamheten är varierad med inslag av lek, fysisk aktivitet, skapande verksamhet som drama, musik, dans, bild och form och utforskande av omvärlden i form av studiebesök, utflykter med mera.”(s. 24). Samtidigt som Skolverket betraktar dans, bild, drama och så vidare som skapande verksamhet, väljer vi att dela upp dem då det krävs olika förutsättningar för bild och form och till exempel musik och rytmik. I fritidshemmets uppdrag (Skolverket, 2007) tydliggörs både vikten av fri lek och behovet av fysiska aktiviteter. I Skolverkets lägesrapport för 2006 beskrevs fritidshemmets verksamhet bland annat som torftig och ensidig. Vi tolkar den beskrivningen som att verksamheten överlag drivs med för stort inslag av fri lek. Med bakgrund i detta blir det inte relevant att undersöka förekomsten av den fria leken i fritidshemmets verksamhet. Vi har i denna studie istället valt att undersöka pedagogernas närvaro kring barnen i den fria leken. Vi menar därtill liksom Skolverket (2007) att det är viktigt att undersöka förekomsten av kontakter mellan fritidshemmen och andra kommunala verksamheter och fristående föreningar.

5.2.2 Normer och värden⁵

Det är viktigt att personalen

- aktivt arbetar för att de normer och värden som beskrivs i läroplanen är en integrerad del i det vardagliga arbetet med att stödja barns utveckling och kopplar samman det med hur barnet utvecklar förmågan att ta ansvar och ha inflytande och
- strävar efter att se det unika hos varje barn och medvetet arbetar med att olikheterna i gruppen ses som en tillgång. (2007 Sid.25)

Under rubriken normer och värden påpekas att det är de grundläggande demokratiska värderingarna som formuleras i Lpo94 (2006b) som gäller även på fritidshemmen. Personalen har skyldighet att följa dessa och aktivt ta ställning mot värderingar som strider mot dessa. Konflikter ska hanteras på ett konstruktivt sätt och värdegrundsfrågor ska omsättas i konkret handling. Alla tendenser till kränkningar och diskriminerande handlingar ska motarbetas. Vuxennärvaro är av central betydelse för att kunna motarbeta och upptäcka diskriminering och kränkningar. Vidare kan fritidshemmen bidra till att öka medvetenheten hos barnen angående de normer och värden som media sprider så som kroppsideal och könsroller.

⁵ Vi hade för avsikt att undersöka normen och värden, men på grund av komplexiteten i området blev resultatet inte tillförlitligt och vi valde att inte redovisa detta.

5.2.3 Jämställdhet mellan flickor och pojkar

Det är viktigt att personalen

- reflekterar över sitt eget förhållningssätt till manligt och kvinnligt och diskuterar hur den pedagogiska miljön kan utformas för att stärka jämställdhetsarbetet och
- aktivt arbetar för jämställdhet mellan flickor och pojkar integrerat i verksamheten. (Skolverket, 2007 s. 26).

Jämställdheten är en viktig värdegrundsfråga i Lpo94 (Skolverket, 2006b). I det uppdrag pedagogerna har ligger det att motverka traditionella könsmonster och möjliggöra likvärdig inflytande oberoende av kön. Det sätt som barnen blir bemötta på av pedagoger påverkar dem i sitt skapande av könsidentitet. Det kan vara svårt för vuxna att se sitt eget agerande och tydliggöra sitt förhållningssätt, därför är det viktigt att man som pedagog kritiskt kan granska sitt eget förhållningssätt. Utifrån innehållet under rubriken jämställdhet mellan flickor och pojkar har vi valt ut fyra påståenden att undersöka.

Pedagogerna reflekterar över hur det egna förhållningssättet påverkar barnen gällande skapande av könsidentitet.

Pedagogerna uppger att det finns ett medvetet pedagogiskt förhållningssätt gällande genusfrågor.

Pedagogerna upplever att det finns en framarbetad syn på hur jämställdheten ska hanteras i verksamheten.

Pedagogerna uppger att traditionella könsmonster motarbetas i fritidshemmets verksamhet.

I allmänna råd och kommentarer för kvalitet i fritidshem (Skolverket, 2007) påtalas att barns fritidsintressen är könsbundna. Som pedagogisk personal inom fritidshemmen är det viktigt att försöka bryta invanda könsrollsmönster. Samtidigt påpekas att för att kunna uppfylla läroplanens värdegrund krävs såväl teoretisk som praktiskt kunskap gällande jämställdhetsarbete med barn. Genom att reflektera över sitt eget förhållningssätt, diskutera och hantera frågan skapas det nödvändiga förutsättningarna för detta arbete.

5.2.4 Barns delaktighet och inflytande

Det är viktigt att personalen

- aktivt arbetar för barns rätt till ansvar, delaktighet och inflytande i verksamheten utifrån erfarenhet, ålder och mognad och
- tydliggör för barnen sambanden mellan delaktighet, inflytande över och ansvar för fattade beslut (Skolverket 2007, s.27).

I det uppdrag som fritidsverksamheten har ligger att alla barn ska ha möjligheten att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktiga. I fritidshemmet kan barnen få uppleva hur demokrati fungerar genom att vara delaktiga och påverka fritidshemmets verksamhet. För att kunna agera demokratiskt är det viktigt att barn möter situationer där de får träna sig i demokratiska processer som planeringar, utvärderingar och möten/samlingar. Det är även viktigt att barnen får utöva inflytande över sina eget valda aktiviteter. Skolverket (2007) att det är viktigt att personalen är lyhörd och har förmågan att tydliggöra inflytandet för barnen. För att belysa hur situationen ser ut gällande barns delaktighet och inflytande har vi valt ställa följande påståenden.

Det finns gemensamma samlingar där barn ges möjlighet att påverka verksamheten. (Inte samling för att kolla att alla är närvarande osv).
 Barnen har inflytande över egna valda aktiviteter (tex. kan de välja att vara ute resp. inne...).
 Barnen är delaktiga i utvärderingar.
 Barnen är delaktiga i kvalitetsredovisningar.

Skolverket (2007) skriver ”För att kunna agera demokratiskt behöver barn delta i demokratiska processer som till exempel samlingar, planeringar, möten och utvärderingar”(s. 27). Samtidigt poängteras vikten av att barnen är delaktiga i kvalitetsredovisningar. De påpekar vidare att det inte bara är viktigt att låta barnen få inflytande över gruppaktiviteter utan att de också har möjlighet att ha inflytande över egna aktiviteter.

5.3 Bedömningsinstrument kvalitet

För att bedöma kvaliteten på verksamheten väljer vi att dela upp kvalitetskriterierna i tre steg. Vi gör denna uppdelning för att kunna skilja avdelningarna från varandra för att tydliggöra eventuella kvalitetsskillnader. Den schematiska bedömningen kan delas i två olika bedömningar den ena gäller vad pedagogerna uppger att de gör i verksamheten. Den kommer att utföras som följer.

Uppfyller kvalitetskraven ...	Nej	Till viss del	Ja
Barnen erbjuds bild och form, även som organiserad aktivitet.	Pedagogerna uppger att de inte uppfyller kvalitetskraven. Till exempel <i>Nej det blir inte något sådant, vi hinner inte.</i>	Pedagogerna uppger att det sker sporadiskt. Till exempel <i>Det finns vattenfärger de kan ta fram om de vill</i>	Pedagogerna uppger att det sker organiserat likväl som oorganiserat. Till exempel <i>Vi är en riktigt pysselavdelning vi håller just nu på med</i> ...

Den andra bedömningen görs utefter hur pedagogerna upplever situationen i verksamheten och den bedömningen kommer att utföras som följer.

Uppfyller ...	Nej	Till viss del	Ja
Pedagogerna....	Pedagogerna uppger att intresset finns men inte utrymmet	Pedagogerna uppger att de diskuterat frågan och den finns på dagordningen	Pedagogerna uppger att det är diskuterat och man är överens om förhållningsätt

Först placeras avdelning för avdelning ut i schemat, därefter jämförs resultatet mellan de olika avdelningarna punkt för punkt. I vissa fall leder det till en förändring av placering då det vid första genomgången kan påverkats av tidigare bedömningar av avdelningen. Vid den andra genomgången ställs avdelningarna placering tydligare i förhållande till varandra, vilket gör det lättare att särskilja de olika avdelningarna.

5.4 Bearbetning materialet, strukturella faktorer

För att bearbeta materialet gällande strukturella faktorer redovisar vi dem genom att låta både

rektorns respektive pedagogernas uttalade uppfattningar kring *ledningens stöd*, *pedagogisk samsyn* och *barngruppens storlek* belysas. Genom att både pedagoger och rektorers uppfattningar tydliggörs är förhoppningen att det ska framträda en rättvis bild av de aktuella förhållandena på fritidshemmen. Resultatet gällande de strukturella faktorerna redovisas skola för skola.

5.5 Val av metod

Syftet med vår studie är att undersöka fritidshems kvalitetskillnader samt om dessa kan förklaras utifrån strukturella faktorer. För att kunna besvara våra frågeställningar har vi valt att kombinera flera metoder för att få en så bred uppfattning som möjligt. Genom att vi väljer att använda oss av *intervju* av fritidshemspersonal och rektorer, *observation* av verksamheterna och *textanalys* av lokala arbetsplaner för insamlande av den empiriska delen, är vår förhoppning att vi i slutet av arbetet kommer att ha ett innehållsrikt resultat. Resultaten kommer att ligga till grund för de slutsatser vi förväntar oss att kunna dra när det gäller strukturella faktorer påverkan på kvaliteten inom fritids.

5.5.1 Intervju

I de intervjuer vi utför är vi ute efter att få kunskap om hur intervjupersonerna – pedagoger och rektorer - uppfattar verksamheten och hur man arbetar med verksamhetsutveckling och kvalitetsutvärdering. Vår fokus i intervjuerna ligger på att samla in så brett material som möjligt om de olika områden vi valt ut. Frågorna utformas utifrån de områden som Skolverket (2007) väljer att fokusera på. Innan vi genomför intervjuerna delger vi intervjupersonerna den intervjuguide⁶ som vi kommer att utgå ifrån under intervjuerna. Bakgrunden är att vi vill minimera risken för att hon eller han känner sig oförberedd och ställd under förhör. Pedagogerna har intervjuguiden tillhanda tre dagar i förväg. Vi använder en frågeguide som stöd under intervjun och ger så mycket utrymme till intervjupersonernas individuella svar som möjligt. Under intervjun för vi fortlöpande stödanteckningar av det som sägs. I och med att vi var med vid *kategorimöten*⁷ och presenterade upplägget för personalen tidigare hoppas vi att vi minimerat risken med eventuella *intervjuareffekter* (Stukát, 2005; Esaiasson et al., 2007) under intervjuerna. Vi spelar in intervjuerna för att vid bearbetningen av dem, få möjlighet att gå tillbaka och se om våra stödanteckningar stämmer överens med det som faktiskt sagts samt om det finns intressanta citat som är betydande för resultatet. Vi låter intervjupersonerna ta del av intervjuutskriften för att de ska få möjlighet att korrigera eller avbryta deltagandet innan vi använder dem i studien. Intervjuerna av rektorerna genomförs på annorlunda sätt. Då vi i undersökningen bland annat försöker klargöra huruvida rektorerna har kunskap och insyn i den dagliga fritidsverksamheten kan delgivande av en intervjuguide⁸ i förväg skapa en felaktig bild. Vi väljer därför att inte förbereda rektorerna genom att presentera intervjuguiden i förväg.

⁶ Se bilaga 1.

⁷ Kategorimöten är möten för personal som arbetar med gemensamt uppdrag i detta fall fritidshem. Vi deltog vid möten 7/11-08.

⁸ Se bilaga 2.

5.5.2 Observation

Som komplement till intervjuerna använder vi oss av direktobservationer. Det är enligt Esaiasson et al. (2007) en metod som lämpar sig väl till att undersöka processer och strukturer. Grunden till att vi väljer att komplettera intervjuerna med direktobservation är att vi tror att man som pedagog inte alltid i efterhand så enkelt kan uttrycka sig om det vad är som skett. Då det rör sig om vardagliga handlingar och skeenden som ofta kan vara svåra att återskapa i minnet, får vi under intervjuerna möjlighet att återkoppla till upplevelser vi haft under observationerna och fråga kring dessa. I koppling till att det kan vara svårt att återge vardagliga händelser menar Esaiasson et al. (2007) vidare att ett starkt skäl att använda sig av direktobservationer är om man misstänker diskrepans mellan det observationsobjektet gör och det han eller hon uttrycker i intervju, eller som Stukát (2005) uttrycker sig; ”när man vill ta reda på vad människor faktiskt gör, inte bara säger vad de gör” (s. 49). Samtidigt som det kan vara svårt att återge händelser, så kan händelserna också vara av känslig natur då man diskuterar kvalitetsaspekter i den verksamhet pedagogerna bedriver. En nackdel med observation är att vi inte kan avgöra att det som sker verkligen sker medvetet och inte spontant (Patel & Davidsson, 2003). Dock menar vi att även spontant beteende är av betydelsen för kvaliteten på verksamheten. Vi väljer att göra en så kallad deltagande observation (Stukát, 2005), där vi som observatör deltar i verksamheten men inte aktivt påverkar denna. Vi använder oss till viss del av strukturerade observationer (Patel & Davidsson 2003) då ett observationsmall⁹ ligger till grund för det vi observerar. Observationerna äger rum i blandad miljö men i huvudsak i fritidshemmets lokaler. Vi observerar både hur lokaler och utomhusmiljö är utformade och hur pedagogerna agerar i förhållande till de observationsområdena vi väljer att titta på.

5.5.3 Textanalys¹⁰

Då vi ser de lokala arbetsplanerna och måldokumenterna som viktiga delar för kvalitetsarbete genomför vi enklare text-/dokumentanalyser av de fyra skolornas lokala arbetsplaner. Genom att kritiskt närläsa (Johansson & Svedner, 2006) dessa planer får vi inblick i hur fritidshemmet som enskild verksamhet lyfts i förhållande till de övriga verksamheterna; skola, särskola och förskoleklass. De måldokument som gäller just fritidshemmen ger oss ytterligare material för vår analysdel, då vi får syn på vad man och vad man inte tar upp.

5.6 Genomförande

Vid genomförandet av intervju och observation har ett antal möjliga felindikatorer uppstått. Ett av de undersökta fritidshemmens pedagoger fick besked om minskade personalresurser inför kommande termin. Detta besked mitt i undersökningen kan göra att intervjuerna med berörd personal och deras syn på den pedagogiska ledningen kan vara påverkade av den senaste tidens besked. Vi har trots detta valt att ta med intervjuerna från den berörda skolan i materialet då vi fått intressanta och vad vi menar, för studien, relevanta uppgifter.

⁹ Se bilaga 1

¹⁰ Vid undersökningens genomförande saknades aktuella arbetsplaner och måldokument som gällde fritidshemsverksamhet, vilket omöjliggjorde ett genomförande av textanalysen.

5.6.1 Intervju

Intervjuer har genomförts i alla verksamheter, men i något fall fått bokas om eller fått kompletteras med ytterligare intervju. Den genomsnittliga tidsåtgången för intervjuerna var cirka 45 minuter och de utfördes på skolorna. Den eller de som intervjuats har varit delaktiga i verksamheterna under de deltagande observationerna som genomförts innan intervjuerna. De intervjuer som skett med rektorer har genomförts som planerat, även dessa på skolorna. Under studiens gång och vid intervjusituationerna inträffade ett antal händelser som påverkade intervjusituationerna, dessa var följande.

Intervju i personalrum – då man vid ett tillfälle inte kunde finna något passande rum för enskild intervju, genomfördes denna i skolans personalrum, med annan personal närvarande. Även om vi satt vid skilda delar av rummet, kan detta ha påverkat intervjupersonen.

Senareläggning – vid ett tillfälle fick den inbokade intervjun bokas om då pedagogerna blivit kallade till fackligt möte i och med omorganisation. I och med dilemmat som uppstått kan pedagogernas intervjusvar vara påverkade negativt.

Intervju i par – till en början hade vi ambitionen att genomföra pedagogintervjuer med en i verksamheten ansvarig pedagog. Vid ett par tillfällen har pedagogerna önskat att få intervjuas i par, vilket vi tillät då vi snarare sett detta som en förstärkning av materialet.

Kompletterande intervju – vid en av intervjuerna upplevdes en viss diskrepans gentemot observationsresultatet, varvid en kompletterande intervju genomfördes, för att få ytterligare förtydligande svar.

5.6.2 Observation

Alla observationer har kunnat utföras vid de tillfällen som tidigare inbokats. Vid alla observationer har ordinarie personal varit närvarande. Händelser påverkade verksamheterna vid observationerna var

Brandlarm – vid ett tillfälle gick skolan brandlarm, vilket gjorde att ordningen stördes något.

Ansvar för ytterligare barn – vid arbetslagsträffar förlagda på eftermiddagen får pedagogerna på en av skolorna täcka upp för varandra, vilket medför att man ansvarar för en större barngrupp än normalt.

Dåligt väder – vid ett tillfälle då utevistelse var rutin, fick man i stället bedriva verksamheten inomhus på grund av dåliga väderförhållanden. Detta kan ha medfört att verksamheten påverkats då det ej fanns en planerad struktur för passet.

5.7 Undersökningens tillförlitlighet

De delar av studiens tillförlitlighet som kan diskuteras som svagheter kan bland annat vara det faktum att vi inte intervjuat och observerat samtliga avdelningar på skolorna. I och med att vi valt att endast titta på två avdelningar per skola, blir resultatet att vi på två av skolorna täckt in samtliga avdelningar – borträknat förskoleklasserna som på dessa skolor är särskiljda. På den tredje skolan, Skogsskolan, fick vi i slutet av arbetet klart för oss att organisationen är sådan att de åtta olika fritidshemsavdelningarna på skolan har två olika rektorer. Den rektorsom vi intervjuat har ansvar för fem av skolans åtta avdelningar. De observationer och intervjuer vi gjort på skolan har gällt de avdelningar där hon är rektor. Vi borde ha gjort en uppdelning av denna skola där vi undersökte fyra olika fritidshem under två olika rektorer. Genom att göra detta hade vi möjligen kunnat få ett annorlunda resultat då det hade handlat om två olika rektorer och respektive pedagogers

upplevelser. Vidare kan man diskutera vårt resultat utifrån att vi endast undersökt två av åtta avdelningar, alt. två av fem, på Skogsskolan och om resultatet av den orsaken kan ses som tillförlitligt. Vi har trots detta valt att redovisa resultatet utifrån vår ursprungliga uppdelning, men vill påtala denna eventuella diskrepans för läsaren.

5.7.1 Reliabilitet

I det inledande arbetet av studien resonerade vi fram till att göra likt PQS (2003), att fokusera på observationsdelen och använda intervjuerna som komplettering. Snabbt förstod vi att ett byte av fokus skulle ge en mer rättvis bild av resultatet – alltså genom att fokus låg i intervjuerna och dessa i stället kompletterades med observationsresultatet. Grunden till detta ligger i att vi är ute efter pedagogernas upplevelser av sina verksamheter och det arbete de utför. Genom att ha fokus i observationerna skulle resultatet inte ha blivit riktigt och reliabiliteten skulle inte ha varit densamma. Därutöver får arbetet även en ökad tillförlitlighet genom att vi kombinerar metoderna för att komma fram till resultaten. Genom att vi även fört gemensamma diskussioner av resultaten, har vi på så sätt medvetet försökt minimera risken för miss tolkningar (Stukát, 2005). Då vi kan jämföra resultatet med lägesbedömningarna (Skolverket, 2006c; 2008) ökar reliabiliteten ytterligare. Eftersom att vi kommer att delge stadsdelsförvaltningen vårt resultat har vi underrättat personalen angående detta och tagit i beaktande att det i sin tur kan påverka den frivillighet till undersökningen som vi söker tillämpa – att tacka nej till undersökningen skulle i viss mån kunna uppfattas som att man undanhåller information gällande den verksamhet man bedriver. När vi pratat med pedagogerna kring detta har vi hos vissa känt av en viss nervositet inför det faktum att det finns möjlighet att de kan komma att bli igenkända av varandra. Genom att pedagogerna har fått möjlighet att godkänna sina intervjuutskrifter, har de valt att medverka i studien.

5.7.2 Validitet

Då vi utgått från ett så pass väl beprövat undersökningsinstrument som PQS (2003) då vi utformade vårt observationsschema, menar vi att vi inte riskerar giltigheten för studien. Stukát (2005) framhåller att det handlar om att man mäter det man ämnat att mäta. I ett tidigt stadium av studien diskuterade vi att även genomföra intervjuer med till exempel barnen i verksamheterna. Genom att göra detta hade vi fått ytterligare ett perspektiv på vad kvalitet är. Dock kan det vara svårt att avgöra vad det är som gör att barn svarar som de gör, som en av rektorerna i undersökningen nämnde när det gäller föräldrar och barns utvärderingar, att ett barn gärna kan tycka att verksamheten är bra om det ofta bjuds på godis och läsk, men att detta inte har någon relevans för en kvalitetsundersökning i förhållande till styrdokument, läroplaner och allmänna råd. Genom att vi avgränsat undersökningsgruppen och undersökningsområdet och genom att vi tidigt varit ute och informerat om studien och fått pedagogerna och rektorerna med oss, har vi så långt vi kunnat, säkerställt validiteten i studien. Dock bör man fundera över validiteten gällande det faktum att vi inte täckt in alla avdelningar på skolorna i studien.

5.7.3 Generaliserbarhet

I och med Skolverkets lägesrapporter (2006c; 2008) har vi fått en viss insikt i att kvaliteten i verksamheterna varierar över hela landet, att det förekommer fritidshem med god kvalitet på landsbyggd liksom i staden. Genom att vi avgränsat området till en stadsdel och att skolorna på så sätt har många gemensamma förutsättningar, kan man likna vår studie vid en avgränsad djupdykning i lägesrapporternas resultat. Vi tror att vårt resultat kan verifiera på vilket sätt de aktuella skolornas fritidshem ser ut i förhållande till det Skolverket kommit fram till i lägesrapporterna (2006c; 2008) och att detta resultat borde vara - och är - av intresse för

pedagogerna, rektorerna, skolchefen, stadsdelsförvaltningen och för oss i avseendet att redovisa, utvärdera och utveckla kvalitet inom fritidshem generellt och på så sätt kunna bidra till att fungera som avstämningsinstrument vid liknande examensarbeten i framtiden.

5.7.4 Etiska ställningstaganden

I Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer* (2002) beskrivs de riktlinjer man som forskare ska hålla sig till. I dessa riktlinjer finns fyra huvudkrav dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vi har tagit dessa i beaktande när vi utfört vår studie. Utgångspunkten är att deltagarna ska vara medvetna om att de deltar, att de har samtyckt till medverkan att man i största möjliga mån undviker att röja deltagarnas identitet, därtill ska deltagarna kunna avbryta sitt deltagande i studien om så önskas och det bör inte finnas ett beroende förhållande mellan uppgiftslämnare och forskaren. Vi har tagit hänsyn till dessa forskningsetiska principer när vi utformat vår undersökning genom att deltagarna fått förfrågan om deltagande samtidigt som vi delgivit dem det utskrivna intervju materialet. Vi är medvetna om att det finns en problematik då studien är beställd från verksamheten huvudman så kan deltagarna uppleva att deltagande inte är frivilligt. Vi har i största möjligaste mån försökt att anonymisera intervjuerna men vi är medvetna om att det är möjligt att med efterforskning avgöra vem källan är. Därför var vi noga med att uppge till deltagarna att vi inte kan lova anonymitet. I åtanke av dessa tveksamheter är det av största vikt att deltagarna får granska och godkänna intervjuutskriften. Vi har mot bakgrund av detta valt att inte namnge vem av pedagogerna som sagt vad när det gäller resultatet. Vi har inte heller lagt fingerade namn då vi anser att det skulle göra det tydligt för insatta vem det är som sagt vad. Skolornas namn är fingerade för att försvåra identifiering av informanter.

6 Resultat

I detta kapitel redogör vi för hur resultatet av vår undersökning utfallit. Vi kommer först kort beskriva området, därefter skolorna respektive fritidshemmen vi undersökt. Därefter redovisas resultatet av fritidshemmens kvalitet i bedömningsinstrumentet i följande ordning: *fritidshemmens uppdrag, jämställdhet mellan flickor och pojkar samt barns delaktighet och inflytande*. Resultatet avslutas med en sammanfattning kring varje fritidshemsavdelningen. Slutligen redovisar vi hur pedagogerna respektive rektorerna uttrycker sin uppfattning gällande de strukturella faktorerna på de olika skolorna.

Samtliga skolor i studien är belägna i ett naturligt avgränsat område i en storstad på så vis att staden är indelat i ett antal stadsdelar. Skolorna är de tre skolor som finns i stadsdelen. En av skolorna är uppdelad i två enheter och räknas därför i studien som två delar av skolan. Vi har valt att undersöka två fritidshem på varje skola, sammanlagt åtta¹¹ avdelningar. Genom att vi utförligt beskriver våra skolor kan vårt resultat vidare användas som jämförelse i andra studier och examensarbeten av samma karaktär (Stukát, 2005).

¹¹ I stadsdelen finns organisatoriskt tre skolor dessa har fyra olika namn, vår utgångspunkt var att det var fyra olika skolor och därför blev det åtta fritidshemsavdelningar

6.1 Skogsskolan fritidshemsavdelningarna Granen och Björken

Verksamhetsområde: F-6 samt särskoleverksamhet.

Antal elever: 460

Antal inskrivna fritidsbarn: 253

- varav barn i förskoleklass: 69

Antal fritidshem: 8

Antal fritidshemspersonal: 18

Antal med pedagogisk högskoleutbildning: 15

Antal barn per pedagog: 14,1

Fritidshemmen är integrerade i skolans lokaler. Fritidshemsavdelningarna är åldersblandade med barn från F-3. Skolan har två rektorer varav den ena har ansvar för tre fritidshem och den andra för fem. På fritidsavdelningarna arbetar två pedagoger, vanligtvis en förskollärare och en fritidspedagog. Avdelningarna har mellan 28-37 barn inskrivna. Verksamheten öppnar 6:30 och fram till 7:30 är en avdelning öppen. Därefter öppnar övriga avdelningar och har öppet tills det att skolan börjar 8:10. Fritidshemmet öppnar igen efter skolans slut 13:20 stänger vid 18.

Granen

På avdelningen är 28 barn inskrivna och i barngruppen arbetar två pedagoger - en barnskötare och en förskollärare. Fritidshemmet är beläget i ett klassrum och har även ett mindre rum till förfogande. Det finns ett gemensamt utrymme som Granen delar med andra avdelningar och som får utnyttjas vissa dagar. Klassrummet är möblerat med bord i öar samt en u-formad soffa i mitten. När fritidshemmet öppnar efter skoldagens slut går eleverna ut och är ute till mellanmålet som serveras i skolmatsalen vid ca 14:00. Efter mellanmålet är barnen och pedagogerna ute till ca 15:00 och därefter går de in på fritidsavdelningen.

Björken

På avdelningen är 34 barn inskrivna och i barngruppen arbetar två pedagoger - en förskollärare och en fritidspedagog. Fritidshemmet är beläget i ett klassrum, och man har tre andra rum, varav 2 mindre, till sitt förfogande. I klassrummet finns bord i öar samt en soffa. I övrigt är rutinerna i stort sätt samma som Granens.

6.2 Havsskolan fritidshemsavdelningarna Snäckan, Musslan, Krabban och Hummern

Verksamhetsområde: F-9

Antal elever: 570

Antal inskrivna fritidsbarn: 215

- varav barn i förskoleklass: 62

Antal fritidshem: 7

Antal fritidshemspersonal: 17 plus 2 st klassmorfäder

Antal med pedagogisk högskoleutbildning: 16

antal barn per personal: 12,6 (klassmorfäder ej inräknade)

Havsskolan är uppdelad i två enheter varav den ena har F-3-verksamhet och den andra F-9. Enheterna ligger ca 100 meter ifrån varandra. Skolan har två rektorer varav den ena ansvarar för de yngre åldrarna där fritidshemmen ingår. Fritidshemmen Krabban och Hummern ligger tillsammans med förskoleklass med egen fritidsverksamhet och skolklasser i egna hus, medan Snäckan och

Musslan ligger tillsammans med övriga skolklasser i skolans huvudbyggnad. Fritidsavdelningarna öppnar 6:30 gemensamt fram till 7:30, då skolan börjar och har öppet på eftermiddagen fram till 18:00.

Snäckan

På avdelningen är 47 barn inskrivna och i barngruppen arbetar tre högskoleutbildade pedagoger. Fritidshemmet har tre rum till förfogande varav två normalstora och ett mindre rum. Dessa rum är belägna i skolbyggnaden. Fritidshemmets eftermiddagsverksamhet börjar med att eleverna är ute fram tills att det är dags för mellanmål i matsalen, ca kl 14. Därefter är barnen ute igen till kl 15 då man går in på fritidshemmet.

Krabban

På avdelningen är 39 (osäker uppgift) barn inskrivna och i barngruppen arbetar tre pedagoger med pedagogisk högskoleexamen. Fritidshemmet har två klassrum samt tre mindre rum till förfogande. Fritidshemmets verksamhet börjar med att hälften av barnen äter mellanmål medan den andra hälften är inne på övervåningen av fritidslokalerna. När första gruppen ätit klart går de ut och de andra barnen går och äter mellanmål. Efter att alla har ätit mellanmål är barnen ute till ca 15. Därefter är de inne på fritids tills de går hem.

Musslan

På avdelningen är 22 barn inskrivna och i barngruppen arbetar två pedagoger med högskoleutbildning samt en resurs, så kallad klassmorfar. Till verksamhetens förfogande finns ett normalstort rum samt korridoren utanför. Efter skoldagen är slut går man till matsalen för att äta mellanmål. Därefter är man ute på skolgården fram till 15:00 då verksamheten fortsätter inomhus.

Hummern

På avdelningen är 45 barn inskrivna och i barngruppen arbetar tre pedagoger, varav två med pedagogisk högskoleexamen. Verksamheten har tillgång till alla lokaler i byggnaden, även klassrum. Efter skolan går alla barn, utom en grupp på ca fem barn, som har ansvar för mellanmålet som äts på avdelningen, ut och är ute tills det att den grupp som varit inne talar om att mellanmålet är färdigt. Efter mellanmålet fortsätter verksamheten.

6.3 Bergsskolan fritidshemsavdelningarna Graniten och Marmorn

Verksamhetsområde: F-9

Antal elever: 450

Antal inskrivna fritidsbarn: 87

- varav barn i förskoleklass: 23

Antal fritidshem: 3

Antal fritidshemspersonal: 6,5

Antal med pedagogisk högstskoleutbildning: 4,5

Antal barn per pedagog: 13,4

Skolan har två rektorer som delar på ansvaret för alla verksamheter. Skolan bedrivs i åldershomogena klasser, även fritidshemmen är delvis ålderhomogena. Barnen i förskoleklassen har egen fritidsavdelning. På avdelningen Marmorn går barn från årskurs 1 och på Graniten går barn ur årskurserna 2-3. Fritidshemmen har egna fritidsrum, vilka är belägna i skolbyggnaden. Skolans fritidshem öppnar morgonomsorgen på en gemensam avdelning tills det att skolan öppnar.

Graniten

På avdelningen är ca 45 barn inskrivna och i barngruppen arbetar tre pedagoger, två på 100 % samt en på 50 %, varav en slutar vid 15:00 dagligen. Av pedagogerna har två pedagogisk högstskoleutbildning medan en är barnskötare. Barnen går i årskurserna 2-3. Fritidshemmet har ett större rum samt ett antal mindre rum till förfogande. Det finns även ett klassrum i anslutning till fritidshemmet som är tillgängligt för verksamheten. Fritidshemsverksamheten börjar 13:20 med en samling. Därefter går eleverna till skolans matsal för att äta mellanmål vid ca 13:50. Efter mellanmålet är barnen vanligtvis ute till kl 15:30 därefter får de gå in på fritidshemsavdelningen.

Marmorn

På avdelningen är 23 barn inskrivna och i barngruppen arbetar två pedagoger, varav en av har pedagogisk högstskoleutbildning. Barnen går i år 1. Marmorn har två rum till förfogandet, dock inte tillgång till klassrummet. Efter skoldagens slut går alla barn och pedagoger gemensamt till matsalen och äter mellanmål, därefter är man ute på skolgården till 15:00, då verksamheten fortsätter inomhus.

6.4 Fritidshemmets uppdrag

För att göra schemat mer lättöverskådligt gör vi **Skogsskolans avdelningar i fetstil**, *Havsskolans avdelningar kursiva* och Bergsskolans avdelningar i vanlig skrift.

Uppfyller kvalitetskraven i Skolverket (2007).	Nej	Till viss del	Ja
Barnen erbjuds Bild och form, även som organiserad aktivitet	Marmorn	<i>Snäckan</i> <i>Musslan</i> <i>Krabban</i>	Björken Granen Graniten <i>Hummern</i>
Barnen erbjuds, sång, musik, rytmik eller dans i organiserad likväl som oorganiserad form	<i>Musslan</i> <i>Krabban</i> Graniten Marmorn	<i>Snäckan</i> <i>Hummern</i> Granen	Björken
Barnen erbjuds möjligheter till Drama, genom pedagogers försorg samt tillgängligt material.	<i>Musslan</i> <i>Hummern</i> <i>Snäckan</i> <i>Krabban</i> Marmorn Graniten Granen		Björken
Barnen får möjligheter att delta i utflykter både i närmiljö och i angränsade områden	Björken <i>Musslan</i> <i>Snäckan</i> Marmorn Graniten	Granen <i>Krabban</i> <i>Hummern</i>	
Kontakter skapas med allmän kommunal verksamhet för barn och unga samt med kultur och föreningsliv ¹²		Granen Björken Graniten Marmorn <i>Krabban</i> <i>Musslan</i> <i>Snäckan</i> <i>Hummern</i>	

De avdelningar som vi placerar under *Ja* har alla gemensamt att de uttrycker att de utför verksamheten kontinuerligt och genomtänkt: ”Det pågår stickning, påtning, virkning, vävning, pyssel, pärla, klister, gips, lera... I huvudtaget bild och form och det är både flickor och pojkar som håller på med det.”, ”Vi är en riktig pysselavdelning” eller ”Just nu är det mycket med drama då vi ska ha temaavslutning med uppvisning”.

¹² Samtliga avdelningar i studien ha kontakt med lokala fotbollsklubbar som erbjuder fotbollslek för flickor under fritidstid.

Signifikant för de avdelningar som hamnar under *Till viss del* är att det förekommer verksamhet inom området men att det är sporadiskt. ”Utflykter har vi haft, det låter kanske pretentiöst - vi går ut till Parken (närliggande parkområde) eller så där. Dom (barnen) tycker det är skönt att bara få landa”. Samtidigt ger de uttryck för att det finns viss verksamhet på önskvärt sätt, men inte organiserat. Till exempel kan det vara att det förekommer musik och dans på avdelningen på barnen initiativ, men pedagogerna kan vara uppmuntrande till aktiviteter redan påbörjade av barnen.

Hos de avdelningar som vi bedömer inte uppfyller kvalitetskraven – *Nej* - uttrycker pedagogerna att det inte förekommer efterfrågad verksamhet: ”Det är så stor barngrupp så att man inte vågar göra utflykter för man vet inte riktigt vad som kan hända”. Eller uttrycker ”Det läggs ju oftast fram ett alternativ, något blir populärt i någon vecka och så håller de på med det. Jag tycker själv inte att det är så kul att pyssla och det tycker inte ungarna heller, har jag en känsla av.”

6.5 Jämställdhet mellan flickor och pojkar

Uppfyller kvalitetskraven i Skolverket (2007).	Nej	Till viss del	Ja
Pedagogerna reflekterar över hur det egna förhållningssättet påverkar barnen gällande skapande av könsidentitet.	Graniten	Granen Björken Marmorn <i>Hummern</i> <i>Musslan</i>	<i>Snäckan</i> <i>Krabban</i>
Pedagogerna uttrycker att det finns en medveten pedagogiskt förhållningssätt kring genusfrågor.	<i>Snäckan</i> <i>Musslan</i> <i>Hummern</i> Marmorn	Björken Granen <i>Krabban</i> Graniten	
Pedagogerna upplever att det finns en framarbetad syn på hur jämställdhetsfrågan ska hanteras	<i>Snäckan</i> <i>Hummern</i> Marmorn <i>Musslan</i> Graniten	Granen Björken <i>Krabban</i>	
Traditionella könsroller motarbetas i fritidshemmets verksamhet.	Marmorn <i>Hummern</i>	Graniten <i>Snäckan</i> <i>Krabban</i> <i>Musslan</i> Björken Granen	

De avdelningar som hamnar under *ja* ger de tydligt exempel på hur de med deras förhållningssätt försöker påverka traditionella könsbundna aktiviteter. Som exempel ges att de anser det viktigt att man reflekterar över sig själv och det sätt man handlar. ”Jag tycker är viktigt är att de får se mig att laga saker och skruva i skruvar ... så vi försöker agera som bra förebilder”.

Avdelningar som hamnar under att *till viss del* uppfylla målen kännetecknas av att de inte finns ett medveten genomarbetad förhållningssätt utan det är enskilda pedagogers intresse och vilja som skapar ett jämställdhetsarbete på avdelningen. Till exempel uppger pedagogerna på en avdelning att

”Nej vi har ingen uttalat förhållningsätt ... Vi brukar låta pojkar och flickor jobba ihop när vi har olika uppgifter de ska göra...Genusfrågan är väldigt viktig, men det är ju människosynen överhuvudtaget som är viktig...”

Under *nej* hamnar avdelningar som inte arbetar med frågan till exempel uppges att ”nej vi har inte diskuterat frågan överhuvudtaget”

6.6 Barns delaktighet och inflytande

Uppfyller kvalitetskraven i Skolverket (2007).	Nej	Till viss del	Ja
Gemensamma samlingar förekommer där barnen ges möjlighet att påverka verksamheten. (Inte samling för att kolla att alla är närvarande osv)	<i>Snäckan</i> <i>Krabban</i> Marmorn Granen <i>Musslan</i>	Björken	Graniten <i>Hummern</i>
Barnen är delaktiga i utvärderingar.	<i>Snäckan</i> <i>Krabban</i> Granen Graniten Marmorn	Björken <i>Musslan</i> <i>Hummern</i>	
Barnen är delaktiga i kvalitetsredovisningar. ¹³			Granen Björken <i>Hummern</i> <i>Krabban</i> <i>Musslan</i> <i>Snäckan</i> Marmorn Graniten

Avdelningar som hamnar under *ja* är de som uppfyller kraven kännetecknas av att de regelbundet har samlingar där de menar att de diskuterar fritidshemmets verksamhet. ”Vi har samling varje dag”

Under *till viss del* hamnar avdelningar som sporadiskt har samlingar eller där eleverna vid vissa tillfällen deltar i utvärderingar. ”Om vi känner att nu är det oroligt i gruppen nu har det varit mycket konflikter, då kan vi välja att ta en samling”.

Under *nej* hamnar de avdelningar som till exempel uppges att det inte har samlingar, antingen för att det är för stora barngrupper eller för att barnen ändå har så mycket att säga till om. ”Nej vi har inga fritidsmöten och sådant längre”. Även när det gäller utvärderingar menar de flesta pedagoger att det barnen inte är delaktiga i dessa. ”Vi är dåliga på utvärdering...” eller ”För fritids kan jag säga att där finns det inte några utvärderingar och sånt, det finns tyvärr inte”.

¹³Kommunen har återkommande kvalitetsredovisningar barnen fyller i, där fritidshemmets verksamhet ingår i några frågor.

6.7 Beskrivning av resultatet gällande fritidshemmens kvalitet

Vi redovisar fritidshemmen avdelningsvis. Vi börjar med Skogsskolan följt av Havsskolan och slutligen fritidshemmen på Bergsskolan.

Granen

Uppfyller målen	2
Uppfyller målen till viss del	7
Uppfyller ej målen	3

På avdelningen uppger pedagogen att det finns ett stort inslag av bild och form, men att det inte är bestämt när och vem som ska göra vad. ”Vi är en riktig pysselavdelning, barnen får ta fram målarfärg när det vill fast det är inte så att vi gör det organiserat och säger – i dag jobbar vi med lera”. Under observationen noterades att barnen tillverkade ljusstakar i betong vilket måste ha varit organiserat för att fungera. Pedagogen uppger att det inte förkommer drama i organiserad form samt att musik förekommer begränsat. Orsaken anges vara gruppstorleken och kompetensen hos pedagogerna. När det gäller utflykter förekommer det, men i begränsad utsträckning. ”Ibland bestämmer vi oss för att ta med oss mellanmålet och gå till skogen eller till X (närliggande historisk plats), men det blir inga långa svängar”. På avdelningen arbetats det inte medvetet med jämställdhetsfrågan, dock finns det enligt pedagogen oftast med i deras tankesätt gällande den verksamhet de bedriver. Samtidigt finns det enligt pedagogen en vilja från rektorn sida att man ska lyfta frågan: ”Vi gör lite olika men i arbetslaget är vi överens om att vi vill att det ska finnas ett genustänk i alla fall ... I från ledningen har vi fått *Genuspraktikan för lärare*, men jag har inte hunnit läsa den än”. Pedagogen diskuterar sitt eget förhållningssätt gentemot de andra pedagogerna och att det är svårt att veta hur man agerar när det sker oreflekterat. Pedagogen menar att de på avdelningen till viss del motverkar traditionella könsmonster genom de aktiviteter som erbjuds: ”Vi försöker hålla en jämn profil, ska vi brodera så broderar alla ... men det är väldigt typiskt. Vi har vissa killar som gillar att brodera mer än vissa tjejer och det är ju självklart, det är ingen som säger någonting om det”. Vidare berättar pedagogen: ”Vi är dåliga på utvärdering men det finns med, till exempel att det behövs mer aktiviteter för 3orna på fritids och även de där att få vara med och bestämma”.

Björken

Uppfyller målen	4
Uppfyller målen till viss del	7
Uppfyller ej målen	1

Pedagogen uppger att det förekommer bild och form naturligt i verksamheten. Drama förkommer i organiserad form, drama med inslag av dans och musik. Det förekommer inte utflykter på avdelningen då pedagogen uttrycker att det inte hinns med i verksamheten. ”Är det en F-3a med 34 barn, och behoven ser helt olika ut. Visst skulle jag kunna gå till idrottshallen med 3orna, men då står min kollega kvar själv med 28 barn. Man kan fråga sig vad som är rimligt. Man måste ju hela tiden säkra grunden, mår alla bra osv. Det är mycket att ta hänsyn till.” Pedagogen upplever att det finns elevinflytande i verksamheten men att det skulle kunna bli bättre på att återkoppla till vad de gjort: ”Vi har mycket samtal med barnen, hur de tycker och så, hela tiden. Däremot tror jag man kunde bli bättre på att förklara för barnen hur de kan påverka, hur mycket de påverkar. Skulle man fråga så skulle de säga att vi bestämt, så jag tror man kunde bli bättre på att återkoppla och göra tydligt för barnen - Kommer ni ihåg när vi...”. Pedagogen på Björken uttrycker att man inte arbetar medvetet eller aktivt med jämställdhetsfrågan. ”Vi arbetar inte aktivt med det, med någon strategi”

Dock menar pedagogen att den finns i verksamheten. ”Det ingår i det dagliga arbetet ... Ibland kan vi bestämma att barnen ska leka pojke/flicka, att ni två leker eller spelar nu. Ungarna älskar det, tycker det är jättekul. Där får man många vinster, att bryta alla invanda mönster.”

Snäckan

Uppfyller målen	2
Uppfyller målen till viss del	4
Uppfyller ej målen	6

Pedagogerna uttrycker att det förkommer bild och form i organiserad form sporadiskt. Det finns inte musik eller drama i organiserad form. Pedagogerna uppger att det finns begränsningar i lokalerna för att det skulle fungera: ”Utrymmena påverkar möjligheten att bedriva dramaverksamhet. Tidigare hade vi lilla rummet där barnen tränade på teater och bjöd in de andra barnen att kolla”. På fritidshemmen förekommer inte utflykter då pedagogerna inte upplever att de inte kan tillgodose säkerheten för barnen med gällande gruppstorlek: ”Det är så stor barngrupp så att man inte vågar göra utflykter för man vet inte riktigt vad som kan hända, det förkommer egentligen bara på loven. Fast de senaste loven har det varit mycket barn så det blir inte så mycket av det då heller”. På avdelningen förkommer inte en genomarbetad och gemensam syn på jämställdhet arbetet. Pedagogerna menar dock att de i arbetslaget egentligen är överens. Som exempel på hur traditionella köns mönster bryts i arbetslaget uttrycker pedagogen: ”Jag sa i början av terminen att de blå bollarna är tjejernas och de röda är pojkarnas.” Samtidigt menar pedagogerna att det är viktigt att de agerar som goda förebilder som exempel ges att det finns kvinnor i arbetslaget som är händiga och tekniska och det ska visas. Pedagogerna anger barngruppens storlek som anledning till att de inte har gemensamma samlingar: ”Det tar väldigt lång tid och alla ska få plats, nej vi har inga storsamlingar. Det går liksom inte att samla dem”. Barnen är inte delaktiga i utvärderingar om fritidshemmets verksamhet.

Krabban

Uppfyller målen	2
Uppfyller målen till viss del	6
Uppfyller ej målen	4

På avdelningen förekommer bild och form till viss del medan pedagogerna uppger att drama, dans, musik och liknande förekommer under skoldagen men inte på fritidshemmet. Det förekommer att man på avdelningen gör kortare utflykter i närmiljön: ”Utflykter har vi haft, det låter kanske pretentiöst vi går ut till Parken (närliggande parkområde) eller så där. Dom (barnen) tycker det är skönt att bara får landa”. Pedagogerna uppger att det inte finns en gemensam framarbetad syn men att de tror att det finns ett gemensamt förhållningssätt kring hur jämställdhetsarbete ska bedrivas: ”Jag tror att vi är väldigt överens både i arbetslaget och skolan att vi vill stävja sånt med tjej- och killbaciller ... Vi jobbar på att alla ska få testa allt och inte bli hindrad för att det skulle vara töntigt eller så.” De uppger att de är försöker verka för och stötta barn som deltar i könsöverskridande lekar eller aktiviteter. Det finns enligt pedagogerna inte någon form av strukturellt inflytande för barnen: ”Den strukturella formen för inflytande är det inte så mycket bevänt med, med det informella är det bättre”. Samtidigt anger de att det beror på barngrupperna storlek. ”Vi har aldrig fritidsmöten nu. Tidigare på en annan avdelning jag jobbat på hade vi möten en gång i veckan, det var jättemysigt. Men det går inte idag vi har för stora grupper för lite personal”.

Hummern

Uppfyller målen	3
Uppfyller målen till viss del	5
Uppfyller ej målen	4

Det förkommer bild och form i stor utsträckning både som organiserat och spontant. ”Det pågår stickning, påtning, virkning, vävning, pyssel, pärla, klister, gips, lera... I huvudtaget bild och form och det är både flickor och pojkar som håller på med det.” Det förekommer utflykter i närmiljön men till viss del: ”Vi går till parken, där barnen får leka, vi sitter i ring och gör något, vi tar med mellanmålet över och äter där istället.” Det förekommer musik och sång till viss del mer på eleverna initiativ men med stöd av pedagogerna. Drama under personalens ledning förekommer inte enligt pedagogerna. Pedagogerna uppger att det inte finns en gemensam framarbetad syn, men att det finns inslag av jämställdhet i SET-arbetet. ”Det ställer en själv lite på prov ibland, man hamnar i lägen där man får tänka efter och det är nyttigt. Barnen är själva väldigt noga med att man ska acceptera varandras olikheter. SET förebygger ju allt. Vi har stött och blött dessa frågor en hel del i och med (SET-) utbildningen.” Pedagogerna uppger att det finns inslag i verksamheten som inte är så positiva ur ett jämställdhetsperspektiv. Pedagogerna uppger att det finns regelbundna samlingar där barnen får inflytande över verksamheten: ”Vi försöker alltid ta vara på barnens idéer. Vi har lite samling vid mellanmålet, vi tränar mycket på att de ska lyssna på varandra. Vi pratar mycket om hur vi ska göra”. Samtidigt menar de att de skapar utrymme för att utvärdera verksamheten på fritidshemmet: ”Efter idrotten, efter varje tema osv, får barnen utvärdera om hur de tycker att det varit. Mellanmålet är ju på något sätt centrum på fritids. Där passar vi på att prata med varandra”.

Musslan

Uppfyller målen	1
Uppfyller målen till viss del	5
Uppfyller ej målen	6

Det förekommer bild och form i begränsad utsträckning, pedagogen uppger att det går i perioder med mer eller mindre intensitet: ”Det läggs ju oftast fram ett alternativ, något blir populärt i någon vecka och så håller de på med det. Jag tycker själv inte att det är så kul att pyssla och det tycker inte ungarna heller, har jag en känsla av.” Det förekommer inte dans, musik, drama eller liknade i verksamheten. Utflykter förekommer inte i eftermiddagsverksamheten då det inte fungerar i den aktuella gruppen: ”Stora barngrupper, speciella barn och få personal gör att man inte vill utsätta sig för detta. Varje gång försöker vi, men då blir det ofta ett steg fram tre steg bakåt. Det ska ju vara kul också. Verksamheten blir inte bättre bara för att man lämnar skolan om det blir massa stök. Vi har det många gånger bra här på skolan.” På avdelningen finns det enligt pedagogen inget uttalat förhållningssätt gällande jämställdhet mellan könen, men pedagogen menar att de arbetar mycket med frågan. ”Inget uttalat. Men jag och min kollega jobbar jättemycket med detta... Det går inte en dag utan att vi hamnar i detta – samlingen, köbildning, räcka upp handen, språket osv. Man kan - och måste - jobba med detta”. Pedagogerna påpekar att man i gruppen arbetar med detta mycket och ofta. Samtidigt menar pedagogen att man som pedagog använder sig av sig själv och hur man förhåller sig i arbetet. Det finns inte formella strukturer för inflytande för barnen men pedagogen menar att det inte behövs då: ”Barnen har ganska mycket att säga till om.”

Graniten

Uppfyller målen	3
Uppfyller målen till viss del	3
Uppfyller ej målen	6

Pedagogerna uppger att det på fritids förekommer bild och form i varierande former: ”Vi brukar måla med olika tekniker och nu ska vi börja med att arbeta med lera”. När det gäller drama, musik, dans eller utflykter så förekommer det inte: ”Nej vi har inget sådant ... Nej ingen musik eller så ... Nej, vi har inte kunnat gå på utflykt”. Pedagogerna anger att på grund av begränsat tidsutrymme på fritids så har dessa aktiviteter inte kunna erbjudas. ”Vi tycker själva att vi hade en helt annan tanke och upplägg på hur vi ville ha det på eftermiddagen, men det blev inte så på grund av att planeringen på tar två eftermiddagar i veckan. På avdelningen finns inte en framarbetad syn på jämställdhetsfrågan, dock menar pedagogerna att det förmodligen finns en liknande syn på frågan i arbetslaget. ”Jag tycker att vi som jobbar här inte ser någon skillnad på det. Vi har diskuterat det och tagit upp det här med fotboll och där var vi överens om att tjejerna skulle få vara med. ”Frågan är enligt pedagogen delvis diskuterad då man kommit överens om att tillåta alla barn oavsett kön delta i till exempel fotboll. ”Vi har samling varje dag, fast just nu är de mer inne på hur de har uppfört sig, nu försöker de överglänsa varandra, du såg ju den blå boken som kommer ifrån fiol-, musik- och slöjdlärarna”. ”För fritids kan jag säga att där finns det inte några utvärderingar och sånt, det finns inte tyvärr”.

Marmorn

Uppfyller målen	1
Uppfyller målen till viss del	2
Uppfyller ej målen	9

Pedagogen på avdelningen uppger att det ytterst sparsamt förekommer planerad verksamhet på eftermiddagen: ”Det är lite, jättelitet. Vårt uppdrag har kommit in i skolan i stället, jag skäms ibland som fritidspedagog. Jag känner inte igen mitt yrke.” Pedagogen uppger att hon upplever det som ett problem att de inte erbjuder någon speciell verksamhet. ”Jag vill att barn ska röra på sig, förr kunde man dra till parken en eftermiddag, men man kan vare sig gå till pingisrummet eller X. Hade man hållit sig i närområdet hade ju föräldrarna kunnat komma och hämta där. Mycket av det spontana har försvunnit.” Pedagogen på avdelningen uppger att jämställdhetsfrågan inte är diskuterad vare sig i arbetslaget eller på skolan som helhet. Däremot menar hon att hon själv har börjat fundera kring frågan. ”Det har vi inte gjort. Däremot har jag blivit mer medveten idag kring genusperspektivet. Jag tänker ju på det, kanske inte så mycket nu, men i min planering”.

6.7.1 Sammanfattning skolvis

För att tydliggöra de olika strukturella faktorernas påverkan på kvaliteten så sammanställer vi de olika skolornas fritidshem och visar på ett genomsnitt på måluppfyllelse. Därigenom tydliggörs skillnaden mellan de olika skolorna och mellan *ja* respektive *nej*.

Skogsskolan

Uppfyller målen	3
Uppfyller målen till viss del	7
Uppfyller ej målen	2

Havsskolan

Uppfyller målen	2
Uppfyller målen till viss del	5
Uppfyller ej målen	5

Bergsskolan

Uppfyller målen	2
Uppfyller målen till viss del	2,5
Uppfyller ej målen	7,5

6.8 Strukturella faktorer

De strukturella faktorerna på skolorna redovisar vi härmed var skola för sig. Vi delar även upp vad rektorn respektive pedagogerna uttryckt sig om de olika faktorerna; *ledningens stöd*, *pedagogisk samsyn* samt *barngruppens storlek*.

6.8.1 Ledningens stöd

Skogsskolan

Rektorn

Rektorn menar att hon genom besök i verksamheten och att hon går in och täcker upp vid personalbrist skaffar sig kunskap om den dagliga verksamheten på fritidshemmen. Hon menar även att hennes tidigare yrkeserfarenhet ger henne en inblick i hur verksamheten fungerar även om hon uttrycker att den erfarenheten är av äldre slag. ”Jag är ju rätt mycket ute, skuttar ut på avdelningarna ... Sen kan jag gå in också och täcka upp om personal är borta. Jag är ju fritidspedagog själv, även om jag inte jobbat som det sen 70-talet”. Rektorn uppger att hon medverkar på kategorimötena och deltar i och för upp diskussioner kring fritidshemsverksamheten. ”Vi har formulerat ner hur vi önskar att utveckla för treorna. Vi har fem strategiska frågor i våra mål¹⁴, där vi tagit med ett. Det visar att vi tycker att det är viktigt, att det har dignitet”. Rektorn anger att utrymmet för fortbildning är begränsat på grund av att tiden inte räcker till. Det finns för mycket saker som ska hinnas med. Men det förekommer att man delar upp dagen så det finns utrymme för både planering och fortbildning: ”Vi har ju fyra dagar om året som vi stänger och då är det så här att det egentligen är en slags kamp, för samtidigt som folk vill gå på utbildning, så säger de att det är den enda dagen då de kan planera alla ihop.” Samtidigt ger rektorn exempel på fortbildningar som varit riktad mot fritidshemspersonalen, bland annat när *allmänna råd och kommentarer för kvalitet i fritidshem*

¹⁴ De fem strategiska målen gäller hela skolan, varav ett av dessa gäller fritidshemsverksamhet.

(2007) gavs ut: ”Sen gick jag igenom det med fritidspedagogerna och skickade fyra pedagoger som var på dom dragningarna och så har vi köpt in, så dom allmänna råden finns”.

Personalen

På Skogsskolan uttryckte de intervjuade pedagogerna liknade ställningstaganden som rektorn. De upplevde att rektorn hade god inblick i verksamheten, de upplever att rektorn har: ”...ett äkta intresse för fritids. En medveten vilja att utveckla fritidsverksamheten...” och att ”Rektorn både informerar oss och informerar sig om verksamheten. Jag tycker att rektorn frågar ganska ofta om hur vi har det”. Personalen på Skogsskolan upplever rektorn som delaktig i verksamheten och formulerandet av verksamhetens mål. De olika intervjuerna resulterar i liknande uttryck som ”att hon är nära verksamheten” och ”hon vill vara en del av verksamheten”. När det gäller fortbildning som erbjuds pedagogerna finns det en viss diskrepans mellan informanterna. Från att uppleva utbudet gällande fortbildning för fritidshemverksamheten som icke existerande till att det finns, dock i en blygsam utsträckning. ”Nu senast har det varit mycket fokus på PIM (praktisk IT- och mediekompetens) och sådant. På senaste studiedagen var det brandskyddsutbildning. Så det har inte varit fokus på fritids på dessa studiedagarna.” Samtidigt förekom även uppgifter som: ”Där har hon varit ganska aktiv också. Vi hade för, var det ett eller två år sedan, en föreläsning om fritids, med Flising och andra ’stora’ ”.

Havsskolan

Rektorn

Rektorn uppger att personalen på fritidshemmen uttrycker mest tillfredsställelse i skolverksamheten, samtidigt ses helheten av skolverksamheten som det viktiga: ”Men ser man till hela skoldagen, säger fritidspedagogerna att det roligaste, mest givande, är där. I dag är fritidspedagogerna i skolan så mycket som deras tid räcker till ... som rektor måste jag se till barnens helhet. Alltså att jag har som uppgift att stödja en verksamhet som utvecklar barnen.” Rektorn uppger att hon skaffar sig kunskap om verksamheten genom att ta del av veckobrev, samtala med personalen, samtal med föräldrar samt genom att besöka verksamheten, vilket hon dock menar sker för sällan. Rektorn uttrycker att det inte på lång tid har riktats utbildningsinsatser mot fritidspedagoger gällande eftermiddagsverksamheten. Hon uttrycker att skolan har haft fokus på att arbeta med att skapa en helhet och inte fokuserat på fritids: ”Riktad utbildning mot hela fritidsgruppen har vi inte haft på väldigt länge.” Inte heller har man enligt rektorn riktat utbildningsinsatser mot yrkesgruppen. ”... att fritidspedagogerna som yrkesgrupp har fått något för sig, har inte vi haft på väldigt länge.”

Personalen

Pedagogerna uppger samstämmigt att rektorns kunskap om verksamheten inte baseras på verksamhetsbesök. Vissa pedagoger tycker dock att rektorn har kunskap om fritidshemsverksamheten genom sin långa erfarenhet. Samtidigt finns det pedagoger som inte tror att rektorn har så god kunskap om verksamheten. Gällande nära och aktivt ledarskap var flertalet svar i likhet med detta ”inte en gång under flera år har hon varit inne hos oss spontant och frågat hur det går” eller ”Hon har aldrig varit inne på fritidshemmet, vad jag vet, och frågat hur vi har det. Aldrig någonsin.” Pedagogerna uttrycker att det saknas utbildning riktad mot fritidshemmens verksamhet. De säger att den utbildning som förekommer gäller skolverksamheten ”till exempel kan halva den vara en föreläsning medan andra delen blir planering men då planeras skoldagen. Aldrig att fritids kommer med där”. Vidare menar vissa att om man själv hittar utbildning så finns det stöd från ledningen att genomföra den. ”Nu bad vi om att få gå en kurs som vi hade hittat och det hakade hon ju på och lät oss gå.” Samtidigt är den genomgående uppfattningen att utbildningen som erbjuds från rektorn gäller skolverksamheten. ”Är det en föreläsning, då är det

en föreläsning riktad mot alla lärare och inget mot fritids. Jag tycker det har blivit mer och mer mot skolan ganska snabbt de senaste fem åren.”

Bergsskolan

Rektorn

Rektorn uppger att han skaffar sig kunskap om verksamheten genom att prata med personal, barn och föräldrar och genom att besöka verksamheten. Dock menar han att man inte behöver besöka verksamheten hela dagen för att veta hur den fungerar. Samtidigt uppger han att han varit och ”tagit” fritids när fritidshemspersonalen varit på utbildning. Rektorn uppger att han upplever fritidspedagogerna som en yrkesgrupp med låg yrkesstolthet. Han säger att man som rektor kan ”göra” vad som helst med resurserna för fritids utan att personalen reagerar. Rektorn uttrycker att personalen är dåligt insatt i gällande styrdokumentet och att det inte är dessa som styr verksamheten. ”Jag skulle vilja säga att man inte är tillräckligt professionell idag”. Han hävdar att personalen är missnöjd med att de inte värderas eller syns. Samtidigt menar han att yrkesgruppen inte gjort sig behövd utan snarare betraktar sig själv som oviktig. ”Man gör sig inte oumbärlig, man gör sig umbärlig. Varför har vi fritidshemspersonal i skolan idag, är det viktigast att de går in så att läraren kan ha halvklass - eller vad är syftet?”. Rektorn menar att det tidigare på skolan och fortfarande är så att fritidspedagogerna agerar som lärarassistenter inte för barnens skull utan för att lärarens arbetsmiljö ska bli bättre. Enligt rektorn är det inte bara fritidspedagogerna som nervärderar sin egen verksamhet utan dessa tendenser finns även bland lärarna. ”Lärarna brydde sig inte ett skit om vad som hände på fritids, det vet jag inte om det gör nu heller om jag ska vara ärlig, tveksamt”. Rektorn uppger att pedagogerna har fått fortbildning gällande SET och kvällsföreläsningar gällande socioemotionellt arbete med barn. Han poängterar att det är viktigt att hela arbetslaget deltar på fortbildning. ”Vi vill ju ha med alla, det blir ju tio stycken. Så då får andra gå in. Det har de ju tyckt vart bra, det har de pratat positivt om”.

Personalen

På Bergsskolan framträder en kluven bild av ledningens stöd. Pedagogernas uppfattning är olika medan det faktiska förhållandet ser liknande ut. ”Det är jättebra, dom (rektorerna, författarnas anm.) kommer förbi, och är här och de frågar oss, de har möten med oss” samtidigt besvaras en direkt fråga kring om rektorerna varit och hälsat på fritidshemmet med: ”Dom kommer, eller kanske har de inte kommit på eftermiddagarna, kanske att de bara kommer förbi”. Andra pedagoger på skolan uppger att rektorerna bara kommer om det varit något problem som behöver hanteras, ”de kommer bara om det är något speciellt.” Även när det gäller vilken fortbildning som erbjuds framträder en kluven uppfattning kring hur det förhåller sig med fortbildning gällande fritidshemsverksamheten. Samstämmigt är dock att det inte erbjuds fortbildning angående fritidshemmens verksamhet på studiedagar eller på annat sätt. En av pedagogerna uppger att om de hittar någon fortbildning själv så skulle det gå att lösa. ”Ja men just fritids så är det om man hittar något själva. Men det är aldrig några problem om man vill gå. Samtidigt är det så att rektorerna jobbar väldigt mycket för det här med fritidshemmet”. I kontrast till detta ställs uttalanden om att man inte anser det vara värt att fråga då det förväntade svaret är nej. ”Det är väldigt lite vad man får göra. Det är ofta ganska dyrt, men de kunde kostat på oss det”.

6.8.2 Pedagogisk samsyn

Skogsskolan

Rektorn

Rektorn menar att det finns utrymme genom att personalen har planeringstid samt de gemensamma mötena för fritidshemspersonalen. Rektorn uttrycker att det är viktigt att kvalitetsredovisningarna blir ett verktyg för kvalitetsutveckling ”Du ska använda kvalitetsredovisningarna i det dagliga arbetet och när någon gör någonting i verksamheten försöker jag återkoppla till denna. För det får inte vara några floskler som jag och min kollega hittar på.” Dock uttrycker hon att det inte finns en egen kvalitetsutvärdering för fritidshemmets verksamhet ”Det har inte vi, utan vi har lyft och grötat ihop den för alltihop.”

Personalen

Pedagogerna på fritidshemmen har kategorimöte varje fredag, detta utrymme finns för all fritidshemspersonal och är till för att information och kvalitetsutveckling. ”Rektorn både informerar oss och informerar sig om verksamheten”, ”Vi fick diskutera målen som vi vill lyfta fram lite extra, inför läsåret. En av de mål vi lyfte upp var att vi skulle öka utbudet av aktiviteter för 3orna”. Pedagogerna menar att det på dessa kategorimöten finns möjlighet att diskutera pedagogiska frågor men samtidigt att tiden inte räcker till. ”Sen är det en del information av skolledningen och mer praktiskt, jullovet osv. Även gemensamma aktiviteter planeras där, det är mycket som ska lösas” Pedagogerna på de olika avdelningarna upplever båda att det finns en pedagogisk samsyn kring verksamheten. De uttrycker att de finns utrymme på deras kategorimöten för att diskutera pedagogiska frågor gällande fritids. ”Jag tycker att vi är ganska samspelade på skolan, uppstår det någon motsättning tar vi upp det på ett kategorimöte och diskuterar det.” Samtidigt uttrycks en osäkerhet över hur samspelade de är: ”Men i grund och botten jag tror att vi är ganska enhetlig grundsyn över vårt uppdrag, vad vi ska göra.” Pedagogerna anser att det finns en viss pedagogisk samsyn. De uttrycker att det finns i deras egna arbetslag men är mer osäkra gällande resten av skolans fritidshemspersonal. ”I arbetslaget ja, men ibland kan vara svårt att säga hur de har de på andra avdelningarna.”

Havsskolan

Rektorn

Rektorn ger uttryck för att det tidsmässiga utrymmet för fritidspedagogerna att utföra utvärderingar och kvalitetsutveckling kan vara otillräckligt. ”Men det krävs ju att det finns planeringssamarbete med den lärare man jobbar med, men de fritidspedagoger man jobbar med, det krävs planering – tiden är ett spöke som gör att...”. Rektorn uttrycker att det är viktigt att fritidspedagogerna får tid för att träffas i kategorimöten och menar att det räcker om det sker kontinuerligt en gång i månaden. ”Jag tror att om man tittar på den tiden som finns till förfogande, så är man ganska nöjd. Här är det en gång i månaden.”

Personalen

Pedagogerna uttrycker att det inte finns tidsmässigt utrymme för utvärdering av fritidshemmets verksamhet. Det framgår att de tycker att det tidigare fanns möjlighet för det men att det under senare tid inte finns det tidsmässiga utrymmet längre: ”Förut hade vi en heldag där vi satt och utvärderade fritidshemmets verksamhet men den finns inte längre. Nu ska vi sitta med läraren och då blir det utvärdering av skoldagen” eller ”Det är nog tre år sedan jag senast utvärderade fritidshemsverksamheten.” Samtidigt menar de att utrymmet för planering och kvalitetsutveckling

av fritidshemmens verksamhet inte heller får utrymme: ”tidsmässigt utrymme - vår mesta planeringstid handlar om vad vi ska göra i skolan”. Fritidshemspersonalen uttrycker överlag att man är överens i arbetslaget på fritidshemmet, men en del att det inte alltid är så att det är rätt personal på rätt plats: ”Våra rektorer har inte alltid så genomtänka personalplaceringar, det är inte så att alla som arbetar på fritids kanske egentligen vill arbeta där. Som fritidspedagog vill man gärna jobba ihop med människor som vill arbeta på fritidshem”. Samtidigt framgår att pedagogerna upplever det problematiskt att skapa samsyn med andra professioner på skolan, ”Jag tror inte man kan säga att man kan bli överens med lärarna, då de är inriktade på att skoltiden ska bli så bra som möjligt.” På samma gång framställs fritidshemspersonalens samsyn som fungerande ”vi har pedagogisk samsyn, det har varit mycket praktiska frågor som vi har löst sedan vi flyttade ner hit. Så där tycker jag det funkar. Jag är osäker på hur samsynen är mellan oss och klassläraren. Jag kan inte säga varken bu eller bä”.

Bergsskolan

Rektorn

Rektorn uttrycker att pedagogerna inom de yngre åldrarna på skolan har bra förutsättningar för planering och utvärdering men att de inte tar den tiden. Han menar att de som rektorer har fått gå in och ”tvinga” pedagogerna till att ta tid för gemensam planering. ”Där måste ju vi gå in och styra mer. Nu har vi ju gått in och pekat - nu måste ni ta den tiden. Nu få ni gå in och lasta av varandra.” Samtidigt uttrycker han frågan om det är nödvändigt för pedagogerna att ha så mycket planeringstid när de inte diskuterar verksamheten. ”Vi har ju folk som inte ens pratar med varandra. Då är det svårt att planera ihop. Ska man ha egen planering när man inte ens kan planera ihop?”.

Personalen

Pedagogerna är samstämmiga i uppgiften att det inte finns utrymme för utvärdering av fritidshemmens verksamhet. Inte heller finns det enligt dem idag något utrymme för planering av eftermiddagarna eller kvalitetsutveckling ”Planering för fritidshemsverksamheten har vi inte ännu för det har vi inte fått in på schemat, det är då möjligtvis att vi kan ta det när vi har våra arbetsplatsträffar en gång i månaden”. Både tidsbrist och att man inte skulle få ha planering framställs som hinder för verksamhetsutveckling. ”Jag och min kollega har inget tillfälle. Lärarna har också börjat träffas även att det inte skulle vara så ... ibland kan det bli missförstånd. Rektorn säger att vi bara pratar i mun när vi har möten”. På de båda fritidshemmen fraträder helt olika bilder huruvida man har en pedagogisk samsyn. På den ena avdelningen upplevs den pedagogiska samsynen som något som är på väg att framträda mellan fritidspedagogerna och klasslärarna. ”Den pedagogiska samsynen börjar komma, den är på gång. För i och med den nya, som vi började med i augusti att vi ska vara ett arbetslag ihop med lärarna. De har gjort att lärarna har fått en annan syn på och en annan insyn. Vi har haft en insyn i klassen tidigare men nu har dom fått det i fritidsverksamheten, det känns som lärarna har slappnat av.” Samtidigt framställer den andra pedagogen det på ett annat sätt: ”Detta är nog det ställe jag jobbat på där det är minst samsyn. Det är borta helt enkelt.” Pedagogerna är dock eniga om att utrymmet för dem att träffas och diskutera pedagogiska frågor inte finns. ”Det har vi inte ännu för det har vi inte fått in på schemat, det är då möjligtvis att vi kan när vi har våra APT en gång i månaden.” På frågan om man sitter och diskuterar fritidshemmets uppdrag blir svaret ”Vi gjorde det förr...”.

6.8.3 Barngruppens storlek

Skogsskolan

Rektorn

Rektorn uppger fritidshemmens barngrupper att vara mellan 28-35 barn och att det i början av höstterminen är det mer lika, men efter allt som terminen går så förändras antalet inskrivna barn.

Personalen

Vid de olika avdelningarna på skolan vi besökte var det 28 respektive 34 barn inskrivna. På avdelningen med 28 barn uttrycker man att det viktiga gällande antalet barn är att det finns möjlighet att se och bekräfta varje barn varje dag. Möjligheterna att göra detta minskar med större barngrupper. Därtill anser pedagogen att det inte bara går att se till barngruppen storlek utan också vilka barn det är i gruppen. Dock uttrycker pedagogen att den egna barngruppens storlek är okej: ”Man vill att varje barn ska få känna sig sedd, inte bara de som kräver det. Det handlar också om att kunna greppa gruppen och att det är hanterbart.”, ”Vi har det ganska bra med 28 barn”. På avdelningen med 34 barn betonar pedagogen att det inte per automatik blir bättre kvalitet på verksamheten om man minskar barngruppens storlek, men menar på att förutsättningarna förbättras i och med att mindre grupper ökar möjligheterna. Samtidigt uttrycker pedagogen att barngrupperna på fritidshemmen är för stora: ”Generellt är det för mycket barn i grupperna här, vi snittar 35/grupp.”

Havsskolan

Rektorn

Rektorn uppger att barngruppens storlek på skolan är ca 21-26 elever. Medan man ibland på eftermiddagen slår ihop verksamheten på fritidshemmet då detta skulle vara att föredra ur barnens respektive pedagogernas perspektiv: ”Grupperna tjänar på att samarbeta. Barnen vill leka med varandra. Pedagogerna kan arbeta med olika delar. Man kan tänka sig att det är en större grupp, där pedagogerna kan arbeta med vilka barn som helst.”

Personalen

De avdelningar på skolan vi har undersökt har haft lite olika barngruppstorlek. Tre av avdelningarna har haft mellan 45- 50 barn medan en av dem har en barngrupp på 25 barn. För de avdelningar med 45-50 barn framkommer att de upplever barngruppstorleken som ett problem. Till exempel gällande den verksamhet man kan erbjuda barnen: ”Jag kan känna att det här med utflykter och att gå från skolan inte är möjligt idag. Vi har så stor grupp.” Men man upplever även att det uppstår problem gällande de sociala kontakterna i gruppen ”ju fler relationer det finns att hålla ordning på ju stökigare blir det.” Samtidigt uttrycker en av avdelningarna att barngruppens storlek blir ett problem i relation till lokalerna som står till förfogande. ”I princip har vi två rum på 44kvm till 47 barn, det är för lite, vi skulle egentligen ha de två klassrummen som hör till. Men lärarna använder de som arbetsrum och är där till 17-18, och då blir det svårt att låta barnen utnyttja utrymmena”. På avdelningen med 25 barn diskuteras frågan ur ett annat perspektiv ”Min kollega har varit sjukskriven – innan dess var det jag själv med 25 barn, det är inte så att man lämnar stället då”.

Bergsskolan

Rektorn

Rektorn uppger inte hur gruppstorleken ser ut på de olika fritidshemmen utan talar om hur många barn som är inskrivna på samtliga avdelningar i förhållande till fritidspersonalen.

Personalen

Skolans fritidshem har olika organisation. Det ena fritidshemmet har ca 45 barn inskrivna medan den andra avdelningen har 23. Pedagogerna uppger att stora barngrupper inte är ett hinder om man i personalgruppen är överens om hur verksamheten ska bedrivas: ”Arbetar man och drar åt samma håll så har inte det så himla stor betydelse, vi är ju ändå över 40 barn. Jag kommer inte ihåg hur många inskrivna vi har, det är så att det har börjat några nya. Men i vanliga fall på eftermiddagen brukar vi vara runt 40. Jag tycker att när vi drar åt samma håll så är det inga konstigheter, inte för barnen heller.” Samtidigt uppger pedagogerna på den andra avdelningen (23 barn) att det är problem med stora barngrupper på lite personal: ”Vi gör aldrig nåt längre som gör guldkanten. Jag gör en ganska tråkig verksamhet, jag känner ingen yrkesstolthet längre, jag känner mig mer som barnpasserska som räknar barnen.” Pedagogerna uttrycker även att det lokalmässiga utrymmet är av stor betydelse i förhållande till barngruppens storlek: ”Vi har ingen tillgång till klassrummet. Det är ingen självklarhet på alla skolor. Det står alltså ett helt klassrum tomt hela eftermiddagen”.

7 Diskussion och slutsatser

Vi kommer först att diskutera metoden utifrån studiens syfte och genomförande. Därefter kommer vi att besvara våra frågeställningar och diskutera resultatet av studien. Efter den sammanfattande diskussionen om resultatet redovisar vi våra synpunkter på studiens relevans för läraryrket och avslutar med förslag på vidare forskning på området.

7.1 Metoddiskussion

Användandet av intervju och observation som metoder för att få svar på vårt syfte och våra frågeställningar kan diskuteras på flera sätt. Under både observationerna och intervjuerna får vi fram en mängd för undersökningen intressanta tankar, som på olika sätt gett oss väntade och oväntade resultat. Däremot är det klart diskuterbart att vi inte observerar *alla* verksamheterna och därmed inte genomför intervjuer med *samtliga* pedagoger och rektorer. Ett utökat observations- och intervjumaterial skulle således ha gett ett bredare och än mer generaliserbart resultat. I och med de begränsningar vi ändå – medvetet eller omedvetet – gör, är vi medvetna om att resultatet därmed blir diskuterbart. Vi redovisar till exempel inte resultatet gällande *normer och värden* i studien då vi under resultatbearbetningen upptäckte att metoden inte är fulländad för att bedöma det området. Genom upprepade observationer och ett skarpare observationsschema skulle vi ha kommit fram till ett mer generaliserbart resultat. Att vi från början väljer att göra text-/dokumentanalys av skolornas lokala arbetsplaner tror vi hade gett ett trovärdigt dokument, utöver Skolverket (2007), att stämma av resultatet mot. Då ingen av skolorna följt Skolverkets (2007) uppmaning om upprättande av dessa gällande fritidsverksamheten, kan vi följaktligen inte genomföra metoden. Under studien gång inträffade en del händelser som kan ha påverkat utfallet av studien. Vissa av dessa skulle vi kunna ha undvikit andra inte. Faktorer som påverkat studien som vi inte haft möjlighet att förutse var följande: brandlarm, väderförhållanden samt att skolan planerade att minska personalstyrkan på fritidshemmen.

7.2 Resultatdiskussion

7.2.1 Varierar kvaliteten i verksamheten mellan olika fritidshem?

Det råder ingen tvekan om att samtliga fritidshemsavdelningar i studien tidsmässigt kompletterar skolan vilket Skolverket (2007) lyfter fram som ett av fritidshemmets uppdrag. Men att verksamheten skulle innehålla en variation av skapande verksamhet och erbjuda utflykter är däremot tveksamt. Skapande verksamhet förekommer i olika utsträckning på de olika fritidshemmen. Allt från att pedagogerna uttrycker att "Det pågår stickning, påtning, virkning, vävning, pyssel, pärla, klister, gips, lera... I huvudtaget bild och form och det är både flickor och pojkar som håller på med det." till uttryck som "Det läggs ju oftast fram ett alternativ, något blir populärt i någon vecka och så håller de på med det. Jag tycker själv inte att det är så kul att pyssla och det tycker inte ungarna heller, har jag en känsla av" Sedan finns det pedagoger som uppger att utflykter inte förekommer. "Det är så stor barngrupp så att man inte vågar göra utflykter för man vet inte riktigt vad som kan hända, det förekommer egentligen bara på loven. Fast de senaste loven har det varit mycket barn så det blir inte så mycket av det då heller". Samtidigt som andra pedagoger uppger att de går på utflykter lite då och då. Huruvida ett varierat utbud existerar eller inte beror på olika faktorer på olika fritidshem. I stort sett samtliga fritidshem erbjuder någon form av bild och form aktiviteter medan det bara förekommer drama på en av avdelningarna. Vi har inte kunnat läsa ut i verksamhetens mål att bild och form är viktigare än till exempel drama vilket gör att vi tror att pedagogerna intresse för om aktiviteten är viktig/rolig är betydande för förekomsten. Detta gäller både bild och form, rytmik och dans, drama, utflykter och kontakter med kultur och föreningsliv.

Skolverket (2007) betonar att det är viktigt att reflektera över sitt eget förhållningssätt och att man arbetar aktivt med jämställdhetsfrågor. Det framgår av resultatet att jämställdhet inte är ett område man medvetet arbetar aktivt med ute i verksamheterna, men som en av pedagogerna säger "Vi arbetar inte aktivt med det, med någon strategi" eller "Det är väldigt aktuell fråga. Det ingår i det dagliga arbetet" samt "Ibland kan vi bestämma att barnen ska leka pojke/flicka, att ni två leker eller spelar nu. Ungarna älskar det, tycker det är jättekul. Där får man många vinster, att bryta alla invanda mönster." Kanske är det detta som genomsyrar samtliga avdelningar, att man är medveten om områdets relevans, men har svårt att visa på hur man arbetar med det i verksamheten. Det som går att anas är att de pedagoger som träffas regelbundet med andra pedagoger vid kategorimöten och kan diskutera frågor gällande jämställdhet uttrycker en större medvetenhet kring förhållningssätt inom personalgruppen. Även här kan man ana att enskilda pedagogers intresse för området är avgörande för medvetenhet och fokus kring dess frågor.

Utöver fritidshemmets uppdrag och jämställdhet, lyfts barns delaktighet som viktig i fritidsverksamheten (Skolverket 2007). Det finns givetvis olika sätt att göra detta på, men vi lyfter frågor gällande organiserad och medveten verksamhet kring detta. Resultaten visar på att detta förekommer otillräckligt och enda tillfället då detta görs systematiskt på fritidshemmen är genom kommunens återkommande kvalitetsundersökningar som barnen får fylla i. Pedagogerna lyfter det egna arbets- och förhållningssättet gällande demokrati på olika sätt "Det tar väldigt lång tid och alla ska få plats, nej vi har inga storsamlingar. Det går liksom inte att samla dem", "Efter idrotten, efter varje tema och så vidare, får barnen utvärdera om hur de tycker att det varit. Mellanmålet är ju på något sätt centrum på fritids. Där passar vi på att prata med varandra" är några kommentarer som visar på detta.

Samtliga resultat i studien visar på att det finns tydliga variationer mellan fritidshemmets verksamhet. Genom att vi analyserar våra resultat, utifrån vårt bedömningsinstrument, kommer vi fram till att det bland våra skolor finns fritidshem med både förhållande vis hög och låg kvalitet.

Mest anmärkningsvärt är att de två fritidshem som hamnar högst är från samma skola, samtidigt som de två fritidshem som hamnar lägst är från samma skola. De övriga fyra fritidshemmen, som hamnar mittemellan, är således även de från samma skola. De fritidshem som kännetecknas av förhållandevis hög kvalitet, som till viss del kompletterar skolan med en meningsfull och utvecklande verksamhet både tids- och innehållsmässigt är Björken och Granen. De med låg kvalitet, där verksamheten i mindre grad kompletterar skolan innehållsmässigt är Graniten och Marmorn. På Krabban, Hummern, Musslan och Snäckan finns det en bredare variation bland de olika fritidshemmen. Sammanfattningsvis kan man säga att det finns variationer, men ingen av de fritidshem vi undersökt når upp till den nivå som föreskrivs i de allmänna råden för kvalitet i fritidshem (Skolverket 2007). Vi anser att verksamheten inte är att betrakta som målstyrd då det inte är målen i aktuella styrdokument som avgör vad som sker i verksamheten. Ett tänkbart motiv för valet av verksamhet ligger i vad för intressen pedagogerna har.

7.2.2 Kan eventuella variationer förklaras med hjälp av strukturella faktorer?

Då studiens syfte är att undersöka strukturella faktorerens betydelse för fritidshemmets kvalitet blir det naturligt att återgå till att diskutera hur de strukturella faktorerna förhåller sig till kvaliteten på fritidshemmen. De strukturella faktorer vi har identifierat i litteraturen är *verksamhetens form*, sociala förutsättningar, barngrupp, personal och ledning. I och med att vi valt att enbart undersöka fritidshemmet anser vi att verksamhetens form är given och därför inte är av intresse i denna studie. Den sociala miljön skolan befinner sig i och den sociala miljön barnen befinner sig i är av betydelse för kvaliteten på verksamheten. Vi menar att det är en strukturell faktor som är svår att påverka och eftersom den sociala miljön inte skiljer sig nämnvärt mellan skolorna är den inte relevant för vår studie. En undersökning på detta område kräver dessutom ett strategiskt urval samtidigt som övriga strukturella faktorer bör vara liknande för samtliga skolor. Asplund Carlsson et al. (2002) ger exempel på studier där man undersökt sociala förutsättningar i förhållande till kvaliteten på förskoleverksamhet. Dock visade undersökningen att det även var lägre personaltäthet på de undersökta förskolorna i socialt utsatta områden. Vi gör den bedömning att det inte är möjligt att bedöma hur viktig denna faktor är för verksamhetens kvalitet med vårt underlag. Den litteratur vi tagit del av under arbetets gång stödjer således det val av faktorer som vi ser som viktigast för god kvalitet, av de som Skolverket (2007) belyser; ledningens stöd, den pedagogiska samsynen samt barngruppens storlek.

Att *ledningens stöd* är en central del av kvalitetsarbete råder ingen tvekan om. Lpo94 (2006b) betonar det övergripande ansvaret för verksamheten, att samarbete mellan förskoleklass, skola och fritidshem utvecklas och att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att kunna utföra sina uppgifter professionellt. Skolverket (2007) menar att det ansvar som en rektor har över fritidsverksamheten kräver att ledningen har kunskap om verksamheten och inblick i det dagliga arbetet. Det är ett aktivt och nära ledarskap som betonas. Tillberg (2003) hävdar att ett bra ledarskap är beroende av samspelad personal. Detta är en intressant synpunkt, men vi menar att man inte kan skylla ett bristfälligt ledarskap på medarbetarnas samspel. De relationer mellan pedagoger och rektorer som vi fått ta del av är snarare goda eller mindre goda beroende av rektorns aktiva och nära ledarskap eller inte. Vi menar att Kärrby (1992) träffar rätt när hon skriver om att den pedagogiska ledningen påverkar sådant som är indirekt avgörande för verksamhetens kvalitet, såsom rekrytering, fortbildningsinsatser och målsättningar för personal och verksamhet. I studien verkar rektorerna olika gällande fritidshemmet. Den pedagogiska ledningens stöd för fritidshemmen skiljer sig mellan skolorna. Samtliga rektorer uttrycker att det är angeläget att lyfta fritidshemmet som verksamhet, för pedagogerna själva och för föräldrar och kollegor. Däremot är det till synes endast på Skogsskolan som ett aktivt och nära ledarskap existerar. Rektorerna på Bergs- och

Havsskolan har inte några konkreta lösningar på hur detta ska ske och reflekterar inte heller vidare över sin roll i arbetet. Finns det då något samband mellan ledningens stöd och kvalitet på fritidshemmen? Vi menar att det gör det. Vi kan inte isolera den pedagogiska ledningens stöd från andra faktorer vi valt att undersöka, men vi anser trots det att det troligen finns ett samband mellan ledningen stöd och kvaliteten på fritidshemsverksamheten genom att det är svårt för en personalgrupp att själva driva angelägna frågor så som till exempel målbeskrivningar utan den pedagogiska ledningens stöd. Det är tydligt att de fritidshem där den pedagogiska ledningen är aktiv och nära fritidshemmet, samtidigt är de fritidshem som vi bedömer ha högst kvalitet.

När det gäller personalen och dess förhållningssätt, den *pedagogiska samsynen*, framgår det av litteraturen att personalens grundutbildning, fortbildning samt möjlighet och utrymme att diskutera verksamhetens uppdrag, är avgörande för skapandet av god kvalitet i verksamheten. Palméus och Hägglund (1987) studie visar på att det är den pedagogiska ledningen och pedagogisk samsyn som möjliggör god kvalitet. När Kärrby (1992) talar om ledningens förmåga att skapa goda förutsättningar för kvalitet, så visar det på att det är av stor vikt att en pedagogisk samsyn kring verksamheten skapas. Lundström (Holmlund red. 2004) uttrycker att det för kvalitetsutveckling inom skolan är viktigt att pedagogerna har möjlighet att utveckla en gemensam förståelse för sitt uppdrag. Skolverket framhåller vikten av att pedagogerna får möjlighet att diskutera sitt uppdrag ifall god kvalitet ska uppstå. ”Genom att skapa tidsutrymme för personalen att planera, följa upp och utvärdera verksamheten skapas förutsättningar för en hög måluppfyllelse” (Skolverket 2007). När det gäller personalens utbildning så finns det överlag hög andel av högskoleutbildade pedagoger på fritidshemmen i studien. Undantaget är Bergsskolan där närmare hälften av personalen på de undersökta fritidshemmen inte hade pedagogisk högskoleutbildning. Samtidigt finner vi att det finns andra förhållanden på Bergsskolan som har större betydelse för den pedagogiska samsynen än personalens utbildning. Framför allt när det gäller utrymmet för att skapa pedagogisk samsyn. Detta möjliggörs det i större utsträckning på två av skolorna. Skogsskolan och Havsskolan, dessa har båda regelbundet förekommande kategorimöten för fritidshemmet. Vid de tillfällen där rektorerna medverkar vid kategorimötena uppger pedagogerna att stor fokus läggs på skolverksamheten, samt att tiden äts upp av annat som måste behandlas. På Skogsskolan uppger man att det ibland förekommer frågor som berör fritidshemsverksamheten som rektorn bestämt ska diskuteras, till exempel mål gällande treornas verksamhet och hur man på fritidshemmet kan arbeta i framtagandet av sådana mål. På Bergsskolan förekommer inte kategorimöten vid studiens genomförande, inte heller planerar pedagogerna på de olika avdelningarna fritidsverksamheten ihop med varandra, trots att både rektorn samt pedagogerna påtalar vikten av detta.

Gruppstorleken i pedagogiskt arbete med barn är en väl diskuterad fråga. Huvudspåren i diskussionen är att det inte spelar någon roll om det är stora eller små barngrupper. Gustavsson och Myrberg (2002) pekar på en studie av Glass och Smith (1978) som visade på att elevgrupper med färre elever gav goda elevresultat samt att elever och pedagoger upplevde skolmiljön som mer tillfredsställande. Samtidigt visar Gustavsson och Myrberg (2002) på Haunsheks studie som pekade på motsatsen. Dock har Hanusheks undersökning mött kritik med hänvisning till att man inte kan dra de slutsatser han har gjort ur det materialet han haft till förfogande (Gustavsson & Myrberg, 2002). Palméus och Hägglund (1987) visar i sin studie på att det inte är avgörande för kvaliteten om det är 15 eller 18 barn i gruppen utan de menar att det är avgörande hur den pedagogiska ledningen och den pedagogiska samsynen fungerar. Vi håller med om bedömningen att det inte spelar stor roll om det är 15 eller 18 barn i gruppen, men bland de undersökta fritidshemmen i vår studie hade vissa närmare 50 barn i gruppen. Följaktligen lägger vi stor tilltro till Asplund Carlsson et al. (2001) och deras sammanställning kring strukturella faktorer där de drar slutsatsen att man i högre grad bör ta hänsyn till barngruppens storlek än till personaltäthet. Pedagogerna på de olika fritidshemmen är nästan alla överens om att stora barngrupper minskar möjligheterna att bedriva en

verksamhet av god kvalitet på fritidshemmen. Dock uppger en av pedagogerna i intervjun att det inte spelar så stor roll, om det är så att pedagogerna ändå drar åt samma håll. Kan vi då dra några slutsatser kring barngruppens storlek och hur detta påverkar kvaliteten på verksamheten? I början av studien hade vi en tydlig uppfattning av att fritidsverksamheten blir lidande av stora barngrupper. I studien skiljer sig storleken på barngrupperna skolorna mellan, men också mellan de olika avdelningarna på skolorna. På Havsskolan har Hummern, Snäckan och Krabban barngrupper med över 40 barn, medan Musslan har ca 22. På Bergsskolan har Graniten över 40 barn inskrivna medan Marmorn har ca 23 barn i gruppen. På Skogsskolan har de undersökta fritidshemmen mellan 28- 34 barn inskrivna. Vi anser att man kan dela upp dessa storleksfakta i; stora grupper > 40, mellanstora grupper 25-40 och små grupper < 25. Vad kan vi då se av detta? Enligt vår kvalitetsbedömning ser vi att det är att mellangruppen som har den mest kvalitativa verksamheten medan de fritidshemmen med små avdelningar visar på lägre kvalitet. På avdelningar med stora barngrupper finns exempel på både högre samt lägre kvalitet. Vi tror att detta resultat är beroende av just det som Palméus och Hägglund (1987) kom fram till, nämligen att pedagogisk samsyn och ledningens stöd är viktigare än gruppstorleken.

7.2.3 Sammanfattande diskussion

Det som framkommer som betydande faktorer för kvaliteten i fritidshemmen är ledningens stöd samt pedagogisk samsyn. Palméus och Hägglands (1987) studie, *Hur många vuxna behövs på dagis*, visar på samma resultat, att de avgörande faktorerna är just dessa. Den pedagogiska samsynen skapas lättare under ett aktivt och nära ledarskap, men det är inte en förutsättning. Vi kan inte avfärda barngruppens storlek som oviktig, men vi kan inte heller ställa den viktigare än den pedagogiska samsynen eller ledningens stöd och därmed får denna strukturella faktor inte lika stor betydelse i vår studie.

7.2.4 Slutsatser

Vi har inte för avsikt att dra generella slutsatser gällande fritidshemsverksamheten i Sverige idag. Dock anser vi att vi med stor sannolikhet kan se förbättringsområden som skulle kunna leda till ökad kvalitet. Vi anser att om ledningen ser över sitt eget förhållningssätt och sin syn på vad fritidshemmens verksamhet och mål innebär skulle det kunna leda till en välbehövlig kvalitetsutveckling av verksamheten. Vi är av uppfattningen att det skulle vara till gagn för verksamheten om man från ledningen erbjuder fortbildning gällande fritidshemmens uppdrag och mål, att man ger personalen utrymme för pedagogiska diskussioner gällande fritidshemsverksamheten, och aktivt arbeta för att skapa en pedagogisk samsyn inom fritidshemmens personalgrupp. Detta skulle tillsammans med till exempel kategorimöten kunna vara en framkomlig väg. Över lag tror vi att pedagogerna i fritidshemmen i stadsdelen behöver träffas i kategorimöten på den enskilda skolan, men även i ett större sammanhang.

Slutligen vill vi säga, med den kunskap som trots allt finns kring gruppstorlek och pedagogisk kvalitet, att vi finner det anmärkningsvärt att man organiserar barngrupperna på fritidshemmen så ogenomtänkt. Sammanlagt arbetar det 41,5 pedagoger inom fritidshemsverksamheten med 555 inskrivna barn. Det skulle kunna vara fritidshem med barngrupper på ca 27 barn och två pedagoger och vi menar att det är mot bakgrund av befintlig kunskap är underligt att man skapar avdelningar med närmare 50 barn i det läget.

7.2.5 Förslag till vidare forskning

Vi har under intervjuerna fått frågor kring varför vi inte innefattar övriga pedagogers syn på fritidshemmen och fritidspedagogers uppdrag. Givetvis finner vi den vinklingen intressant, men anser att det är inom det området mycket av den senare tidens forskning haft sin utgångspunkt. Vi har velat lyfta fram fritidshemmet och dess pedagogers situation i vår studie och tycker att mer forskning kring detta behövs. Vår studie kan betraktas som en pilotstudie, något att utgå ifrån och en mer omfattande studie med samma syfte skulle vara intressant.

7.2.6 Relevans för läraryrket

Vi brinner för fritidshemmet och dess uppdrag och menar att ett examensarbete av denna karaktär ger mycket insikt i och kunskap om verksamheten. Vi anser att kunskapen kring kvalitet och kvalitetsutveckling inom pedagogiskt arbete med barn är ytterst viktigt för lärarkåren som helhet. För läraryrkets status ser vi det som betydelsefullt att fördjupa synen på vad god kvalitet är. God kvalitet i pedagogiskt arbete är mer än bra betyg på prov. I vår studie belyser vi förhållandena på ett begränsat antal fritidshem och har vi fått en aktualiserad syn på fritidshemmet sett ur pedagogers och rektorers perspektiv. Som blivande fritidspedagoger kommer vi att komma ut i verksamheten, med stor kunskap i ryggsäcken, som kommer att vara oss och våra verksamheter till gagn i skapandet och upprätthållandet av god kvalitet på fritidshemmet.

8 Referenser

- Asplund Carlsson, M., Pramling Samuelsson, I. & Kärrby, G.(2001) *Strukturella faktorer och pedagogisk kvalitet i barnomsorg och skola -en kunskapsöversikt*. Stockholm:Liber Distribution
- Eriksson, M. (1998) *Kvalitetstänkande skola*. Lund:Studentlitteratur
- Esaiasson, E. Gilljam, M. Oscarsson, H. Wängnrud, L.(2007) *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm:Nordstedts juridik
- Gustavsson, J-E.& Myrberg, E.(2002) *Ekonomiska resursers betydelse för pedagogiska resultat. En kunskapsöversikt*. Stockholm:Liber Distribution
- Johansson, B. & Svedner, P.O.(2006) *Examensarbetet i lärarutbildningen* Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala.
- Johansson, I. (1995) *Kvalitet i förskolan och under de första skolåren*. Stockholm:Liber Distribution
- Kärrby et al. (2008) applicationen för PQS
<http://www.studentlitteratur.se/o.o.i.s/2585>
- Kärrby, G (1992). *Kvalitet i pedagogiskt arbete med barn*. Stockholm:Fritzes
- Kärrby, G., Sheridan, S., Goita, J., Däversjö Ogefelt, A. & Björck, Å. (2003) *Pedagogisk kvalitet i skolan –PQS*. Lund: Studentlitteratur.
- Läraryrket. (2005) *När intresse blir kunskap*. Nordisk Bokindustri Försäljnings AB
- Palmérus, K & Hägglund, S. (1987) *Hur många vuxna behövs på dagis*. Rapport nr 1987:04 Göteborg:Institutionen för pedagogik Göteborgs universitet
- Patel, R. & Davidsson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder* Lund:Studentlitteratur
- Persson, Sven. (2008) *Forskning om villkor för yngre barns lärande i förskola, förskoleklass och fritidshem*. Bromma: Vetenskapsrådet
- Piltz-Maliks, E. & Sjögren Olsson, E.(1998) *Vem vill leka med mig?stora barngrupper och barn med behov av särskilt stöd*. FoU-rapport 1998:1.Stockholm:resursförvaltningen för skola och socialtjänst.
- Skolverket. (2007) *Allmänna råd och kommentarer för Kvalitet i fritidshem*. Stockholm:Liber Distribution
- Skolverket (2006a) *Allmänna råd och kommentarer Kvalitetsredovisning*. Stockholm:Liber Distribution
- Skolverket (2003) *Att granska och förbättra kvalitet*. Stockholm:Fritzes

Skolverket (2001) *BRUK - För kvalitetsarbete i förskola och skola*. Stockholm:Liber Distribution

Skolverket. (2006b) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Stockholm:Fritzez

Skolverket.se (2008) *Tillämpning av de allmänna råden* tillgänglig på www.skolverket.se/sb/d/865 (20081219, kl 11:35)

Skolverket (2006c). *Skolverkets lägesbedömning 2006*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2008). *Skolverkets lägesbedömning 2008*. Stockholm: Fritzes.

Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund:Studentlitteratur.

Tillberg, U. (2003) *Ledarskap och samarbete en jämförande fallstudie i tre skolor*. Stockholm:Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm

Utbildningsstatistik (2007) Skolverket tillgänglig på <http://www.skolverket.se/sb/d/1676> (2008-12-18. 11.52).

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* . Stockholm: Vetenskapsrådet

9 Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide pedagoger

Strukturella faktorer

Har ledningen kunskap om hur det dagliga arbetet i verksamheten ser ut?

Finns ett aktivt och nära ledarskap, som ger utrymme att utveckla verksamheten?

Erbjuder ledningen fortbildning i någon form?

Finns kvalitetsredovisning, uppföljning och utvärdering av verksamheten?

Hur ser tidsmässigt utrymme för planering och utvärdering ut? Planeringstimmar etc.

Finns tid/utrymme utanför barngrupp för pedagogiska diskussioner kring fritidshemmets verksamhet?

Finns det en pedagogisk samsyn kring fritidshemmet i: ditt arbetslag, på skolan?

Är dagens gruppstorlek en vinst eller ett hinder för kvalitén på fritidshemmet? På vilket sätt?

Är utbudet av lokaler en vinst eller ett hinder för kvalitén på fritidshemmet? På vilket sätt?

Normer och värden

Finns regler för verksamheten?

Hur har dessa utformats?

Hur används och efterlevs reglerna i den dagliga verksamheten?

På vilket sätt har barnen varit delaktiga i skapandet av gemensamma regler?

Jämställdhet mellan flickor och pojkar

Arbetar ni medvetet med genusfrågor/ att bryta invanda könsmonster?

1 i leken (lokalval, materialtillgång etc)

2 i idrottsaktiviteter

3 i skapande verksamhet (material etc)

4 ...

Finns en gemensam, uttalad syn på genusarbetet, i arbetslaget/på skolan?

Barns delaktighet och inflytande

Hur involveras barnens åsikter och tankar - intressen, behov och erfarenheter - i det dagliga arbetet?

Hur involveras barnens åsikter och tankar i kvalitetsredovisningar och utvärderingar?

Har ni ex "fritidsmöten" regelbundet under terminens gång för att lyfta olika punkter tillsammans med barnen? Hur ofta isf och hur ser dessa ut?

Fritidshemmets uppdrag

Finns det en uttalad tanke om att fritids ska komplettera skolan? På vilket sätt isf?

Erbjuds barnen en varierande verksamhet, så som skapande - bild, form, sång, musik osv, - lek och fysisk aktivitet? Om inte – vilka är hindren för detta?

Får barnen ta del av utflykter? på vilket sätt och vart?

Bilaga 2

Intervju rektorer

- **Vad har fritidshemspersonalen för utbildning?**

*Kommunen bör så långt det är möjligt sträva efter att :
anställa personal med pedagogisk högskoleutbildning inriktad mot den åldersgrupp och den verksamhet som avses,
ge all personal kompetensutbildning utifrån verksamhetens behov och
ge personalen tid för utveckling av verksamheten.*

I skollagen står att det skall finnas personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens behov av omsorg och god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses. Personalens kompetens är avgörande för kvaliteten i fritidshemmet. ... Personal med pedagogisk högskoleutbildning är viktig ur kvalitets synpunkt.

- **Hur stora är barngrupperna?**

Fritidshemmets verksamhet bygger på att barns socialisation och utveckling sker i grupp. Barnets självkänsla och identitet utvecklas i samspel med andra barn och vuxna. I en grupp som är för stor i förhållande till personalstyrkan riskerar dock de positiva effekterna av att vistas i grupp att bytas till sin motsats.

Barngruppens storlek kan vara avgörande för barns säkerhet när det gäller möjligheten för personalen att ha överblick och kontakt med barnen.

En gruppstorlek eller personaltäthet som är lagom på ett fritidshem behöver inte vara det i en annan.

- **Vilka lokaler finns tillgängliga för fritidshemsverksamheten?** Klassrum, idrottssal, slöjd, hemkunskap/kök.

Lokaler och utemiljö: trygga, säkra, hälsosamma och utvecklande.

Är utformade så att de möjliggör en varierad pedagogisk verksamhet som stödjer barns lärande och utveckling såväl enskilt som i grupp.

Är utformade så att både inne- och utemiljön gör det möjligt för personalen att ha uppsikt över de barn de ansvarar för.

Lokalerna skall vara ändamålsenliga vilket innebär att storlek och utformning samt utemiljön skall möjliggöra för f.h. att bedriva en god pedagogisk verksamhet.

Det behövs utrymme för aktiviteter av olika slag: skapande och livlig aktivitet – vila och lugna aktiviteter.

- **Vad kännetecknar ett fritidshem av god kvalitet?** Kvalitetsfaktorer? Hinder för kvalitetsarbete?

- **Är "Allmänna råden" levande dokument i verksamheten?** Finns det annan litteratur som används ist.?

- **Hur ser målen för fritidshemsverksamheten ut?** Är de kopplade till Kvalitet i fritidshem? Annan utformning? Hur har denna arbetats fram? Vilka har varit med? Vem är denna till för?

Enligt förordning om kvalitetsredovisning skall kvalitetsredovisningar upprättas som ett led i den kontinuerliga uppföljningen och utvärderingen av verksamheten. Varje kommunalt fritidshem skall upprätta en kvalitetsredovisning på verksamhetsnivå.

- **Finns det utrymme för fortbildning som gäller fritidshemsverksamheten?** Var/när/hur?

- **Studiedagar?** Får fritidshemmen utrymme under dessa?

- **På vilket sätt skaffar du dig kunskap om verksamheten?**

... ser till att dess ledning är väl förtrogen med verksamhetens mål och uppdrag samt med det dagliga arbetet i fritidshemmet.

Den pedagogiska ledningen är en viktig faktor för fritidshemmets kvalitet. Det är därför av stor betydelse att ledningen har goda kunskaper om f.h. mål och uppdrag. För att kunna ansvara för en pedagogisk utveckling är det dessutom viktigt att ledningen har inblick i och kunskap om det dagliga arbetet i fritidshemmet. Ett aktivt och nära ledarskap....

- **Hur ser tidsmässigt utrymme för planering och utvärdering ut/verksamhetsutveckling?** Planeringstimmar etc. Enskild/gemensam för fritidshemspersonalen? Är det tillräckligt?

En förutsättning för att ta tillvara olika professioners kunnande och erfarenheter är att personalen i fritidshem, förskoleklass och skola ges möjlighet till såväl gemensam som verksamhetsbunden planering, uppföljning, utvärdering och reflektion för utveckling av verksamheterna.

- **Upplever du att det finns ett behov bland personalen att mötas i ex "fokusgrupper" för just fritidshemmet?**
- **Finns det något du vill tillägga som vi missat att fråga om?**

Bilaga 3

Observation mall

Normer och värden	Exempel	Tillfälle antal barn osv	Citat
Finns det synliga och tydliga regler vad för typ (ta kopia)			
Reglerna är utformade med barnen			
Förs det samtal om värderingar och uppfattningar mellan personal och barn. Om så sker, tar pedagogerna aktivt ställning?			
Hur fördelar sig personalen över lokaler/ utrymmen där barnen vistas?			

På vilka sätt skapar personalen möjligheter att bryta invanda könsmonster	Exempel	Tillfälle antal var osv	Citat
Finns utrymme att pröva olika förmågor oberoende av könstillhörighet.			
Pyssel, hur sker det vilka deltar vilka erbjuds.			

Vem går in vilka motiv anges			
Hur ser det ut i ledet			
Idrott?			
Barnen leker med varandra oberoende av kön			

Har barnen inflytande över sina aktiviteter	Exempel	Tillfälle	citat
Ser vi kollektiva former för inflytande <i>Material/tid</i>			
Ser vi individuella former för inflytande <i>Material/tid</i>			
Är barnen synligt delaktiga i utvärderingar?			

Fritidshemmets uppdrag	Exempel	Tillfälle antal barn osv	Citat
Basmaterial finns tillgängligt för bild och form			

Möjligheter till aktivt musik utövande, sång, dans, rytmik ges			
Riklig variation av utklädningskläder, material och rekvisita är tillgängligt när som helst under dagen			
Barnen ges möjlighet att delta i varierande organiserade aktiviteter utanför skolans lokaler så som utflykter studiebesök ? Finns de i förväg planerade Finns det möjlighet för barnens intressen att styra utflykter			